

رشوت او قضاوت

دكتور قاضي حفيظ الله بناد جبار خيل

دكتور قاضي حفيظ الله بناد جبار خيل

۱۳۹۳ ل کال

۸

Ketabton.com

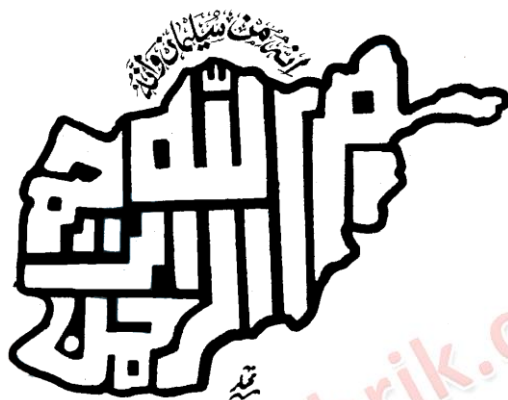

رشوت او قضاوت

الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفيظ الله بناد جبارخېل

ل ۱۳۹۳

د کتاب پېژندنه :

د کتاب نوم: رشوت او قضاوت
لیکوال: الحاج پروفیسور دکتور قاضي حفیظ الله بڼاد جبار خېل
خپرندوی: د افغانستان ملي تحریک فرهنگي خانګه

د خپرندوی شمېره: (۸)

کمپوز: ظفر اقبال

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰

د چاپ کال: ۱۳۹۳ ل کال

ډالۍ

دا ليکنې خپلې د ژوند سببي مور او زما د علم پال
په اسلامي علومو پوه استاد پلار ته ډالۍ کوم،
چې زه يې په ديني علم روزلی او هغه ته هڅولی يم،
ده ته لوړې درجې غواړم او دعا کوم، چې د الله
تعالی رضا زموږ د ټولو مسلمانانو نصيب شي.

الحاج پروفیسور ډاکټر قاضي حفيظ الله بناد
جبار خېل

لړليک

مخ	سرليک	گڼه
الف	سريزه	۱
۱	له بهو ځان ساتنه	۲
۲۵	رشوت	۳
۲۶	د رشوت پراخه معنی	۴
۲۶	د رشوت لغوي معنی	۵
۲۸	د رشوت اصطلاحي معنی	۶
۳۳	قضاوت	۷
۳۴	د قضا شرعي حکم	۸
۳۶	قضا ته اړتيا کې حکمت	۹
۳۸	د قضا د مشروعيت غرض او هدف	۱۰
۴۰	د قاضي ټاکل او د قضا د منصب منل	۱۱
۴۰	د قضاوت شرطونه	۱۲
۴۲	فساد کې قضايي عوامل	۱۳
۴۴	رشوت ته د مخ کولو سببونه	۱۴
۴۶	د قضايي فساد منفي اثرات	۱۵
۴۸	د رشوت حکم	۱۶
۴۸	په قرآن کریم کې	۱۸
۵۳	په احاديثو کې	۱۹
۵۶	په اجماع کې	۲۰
۵۷	د رشوت ارکان	۲۱
۵۷	راشي	۲۲
۶۰	مرتشي	۲۳

۶۴	د رشوت مال	۲۴
۶۶	د رشوت د مال مالکیت او ضمان	۲۵
۶۷	د محاباتي بیع په ترڅ کې رشوت	۲۶
۷۱	د رشوت ډولونه مالي او غیر مالي	۲۷
۷۱	د اهل سنت او جماعت له نظره د غیر مال رشوت	۲۸
۷۳	هدیه (د هدیه، مقصد او ډولونه یې)	۲۹
۷۵	د رشوت او مصانعې توپیر	۲۹
۷۷	د قضاوت اجره	۳۰
۷۸	ارتزاق - د قاضي د ارتزاق تعریف	۳۱
۷۸	د رزق او اجرت توپیر	۳۲
۷۹	د قاضي د ارتزاق حکم	۳۳
۸۱	د قاضي ارتزاق د اهل سنت فقه کې	۳۴
۸۲	د رشوت کرغېږن اثرات	۳۵
۸۵	د رشوت د گناه بررسی	۳۶
۸۶	د رشوت مخنیوی	۳۷
۸۹	د رشوت سزا	۳۸

د تحریک یادښت

فرهنگي خانگه د افغانستان ملي تحریک له اساسي خانگو څخه يوه اساسي خانگه ده. د دې خانگې دنده داده چې هېوادوالو ته فرهنگي خدمات وړاندې او گټور فرهنگي کارونه ترسره کړي. د تاريخي، ملي، کلتوري ورځو او تاريخي او ملي شخصيتونو نمانځل ددې خانگې نورې دندې دي. د هېواد د ليکوالو د علمي، ديني، روزنيزو او معلوماتي اثارو چاپ هم ددې خانگې له اساسي دندو څخه گڼل کېږي. له هغې ورځې راهيسې چې تحریک خپل عملي فعاليتونه پيل کړي دي، نو دې خانگې هم ورسره سم خپل فعاليتونه چټک کړي دي. تاريخي ورځې يې نماځلي، تاريخي واپتونو ته يې لوجې جوړې کړي. علمي سيمينارونه او ورکشاپونه يې جوړ کړي دي. د تحریک دې خانگې د تحریک د عمومي هدفونو په رڼا کې وپتېيله چې په يوځايي ډول (شل عنوانه) کتابونه چاپ کړي. په دې اثارو کې اکثره ديني او علمي اثار شامل دي چې درنو هېوادوالو ته يې وړاندې کوي. دا اثر (رشوت او قضاوت) چې ستاسو په لاس کې دی، ښاغلي (دکتور قاضي حفيظ الله ښاد جبارخېل) ليکلی او د همدغو شلو عنوانو اثارو له جملې څخه دی. هيله ده درانه لوستونکي ترې ښه گټه پورته کړي. تحریک خپلو هېوادوالو ته ډاډ ورکوي چې په راتلونکي کې به هم خپلو دې ډول هڅو ته دوام ورکړي.

د هېواد د فرهنگ د بډاينې په هيله

په درناوي

د افغانستان ملي تحریک

فرهنگي خانگه

سریزه

الله تعالی د گردو (ټولو) ستاینو څښتن دی. مونږ یې په زړه، ژبه، لیک او نورو ټولو وسایلو د زړه له کومې ستایو، عبادت یې کوو، په ذات، صفاتو او عباداتو کې ورسره د شریک له شریکولو په کلکه او ټینګه توګه ځانونه ژغورو او ده جل جلاله ته ترې پناه غواړو. لکه له شیطان او نورو ممنوعه څېزو چې پناه غواړو، حمد او ثنا یې ادا کوو، مونږ ته یې ښه او بد راښودلې او له هغې جملې یې د رشوت اخستلو له گناه منع کړې یو. همدارنګه د ده رالېږلې استازی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم، په اصحابو یې او په مونږ ټول نړ او ښځو مسلمانانو درود او سلام وایم. په خپلو مبارکو فرمودو کې د روښانه لارښوونو په ترڅ کې د رشوت په برخه کې لازم ارشادات او کافي توضیحات مونږ ته بیان کړي، چې له هغو ځینې نامې فقهاوو رحمهم الله د خپلو اجتهادو او استنباطو په توګه د رشوت احکام هم د نورو احکامو په څنګ کې خپلو مصنفاتو او تالیفاتو کې راپریښي دي او له هغو د استفادې کولو په توګه قانون پوهانو د هر وخت له غوښتنو سره سم یې د رشوت مسئلو ته قوانینو کې ځای ورکړی دی، چې د هغو په استناد د رشوت په مجرمینو وروسته له څېړنو د مسلمانانو په اړونده محاکمو کې احکام صادرېږي. څرنگه، چې دې برخه کې کوم ځانګړی کتاب د پښتو په ژبه ماته نه دی معلوم ځکه مې په دې کتاب د لیکلو پېل وکړ. له الله تعالی جل جلاله ځینې غواړم، چې د ده په قوت راکولو او توفیق رابښلو په توګه د رشوت په

اړوند هر اړخيز معلومات په کې راوړم، چې ښاغلي لوستونکي يې د دې کتاب په مطالعه د رشوت د مسئلو په برخه کې قناعت حاصل شي او د نورو کتابونو کتلو او لټولو ته يې اړتيا پيدا نه شي. په دې کتاب کې د رشوت په برخه کې، چې معلومات مو له مختلفو او معتبرو کتابونو او مجلو راټول کړي، د لړ ليک په مخ کې ښودل شوي دي. نو د دې کتاب گران لوستونکي د ذکر شوي مخ په لوستلو خپل مطلب پيدا کولای شي. دا دي د دې کتاب مطالب، چې ستاسو درنو مينه والو ته په ډېر درناوي وړاندې کيږي او ستاسې په کتلو او پاڼو اړولو يې د رشوت په برخه کې هر مطلب په مخه درته راځي؛ نو دعا راته وکړئ، چې زما دغه د خدای تعالی د رضا لپاره خالص ليکل ومني. له رشوت اخستلو موسساتي او زما مور او پلار، نیکونه، اولادونه، استاذان او حق لروونکي ټول تر او ښځې مسلمانان او مسلمانانې وښيي.

لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظيم.

ډاکټر ښاد

له رشوت څخه نفرت

پروفیسور ډاکټر قاضي حفيظ الله بناد جبار خېل د ارواښاد عبدالحيکم خان (جدي، ۱۳۵۲ ل. هـ کال مې) زوی، د غلام محي الدين خان لمسی، د محمد عظيم خان کړوسی، هغه زوی د رحمت خان زوی د احمد خان په خټه جبار خېل د ننگرهار ولايت د غلجايي حصارک ولسوالۍ د ناور کلي عظيم خېلو کې د علم او پوهې کورنۍ کې اغلباً په دوشنبه د کمکي اختر په مياشت کال ۱۳۱۰ ل. هـ کې د پسرلي اولو شپو دنيا ته سترگې غړولي. مور يې باضغه (ببو) د ملک محمد زمان خان لور د کوز سياب او سيدونکې په خټه جبار خېله وه. بل زوی يې نه درلود، يوه لور يې (بي بي گله) شوې وه، چې وروکتوب کې په حق رسيدلې وه. پلار مې مولانا عبدالحکيم خان ديني عالم د چکنور ملا صاحب مرید، خطيب او مدرس و طالبان پرې اوسيدل، بې زما له مور يې درې ماینې نورې هم وې. يوه لیلی د آدم خان لور په خټه جبار خېله د ناور خواجه بار بابا زیارت ترشاد لوگرام اوسېدونکې وه او زما له کشر تره غلام صديق کونډه شوې وه. له هغې يې اولاد نه دی پاتې. هغه او زما مور يې دواړه کونډې په نکاح کړې وې او دوه نورې يې پېغلې کړې وې، چې يوه گلانۍ د ملا رمضان لور په خټه خروټې او د ناور د ملايانو د کلي اوسېدونکې وه. له هغې يې هم اولاد ونه شو. څلورمه يې بې نظيره د افضل

لور په خټه جبار خېله د ناور د کلي او سېدونکې ده. درې زامن (عبدالعلیم، عبدالرحیم، عبدالنعیم او درې لورگانې گل نظیره گل منیره، شیرین بی بی) ترې پاتې دي ټولو ودونه کړي او خپلې کورنۍ یې جوړې کړي دي.

ما د خپلې ذکر شوې مور په غېږ کې د وړوکتوب نازولې شپې ورځې تېرې کړي او د نوموړي پلار روزنه مې اخیستې. کلمه، لمونځ، امنت بالله گانې مې له دوی حفظ (یاد) کړي. پښتو خبرې مې ترې زده کړي، د ناستې، ملاستې، خبرو او نور آداب یې راښودلي دي. اودس، د قرآن مجید ناظره، د یاسین او سوره الملک او نورو سورتونو حفظ مې له ده کړی. همدارنگه د فقه او فارسي ادبیاتو کتابونه، خلاصه، قدوري، کنز، منیه المصلی، پنج کنج، تحفة النصاب، گلستان شرح الیاس مې ترې ویلي. خط او حساب یې راښودلی، د غلجایي حصارک لومړنی ښوونځی، (دارالعلوم شرعیه) مدرسه اود (د شرعیاتو پوهنځی) یې پغمان کې په لیلیه ډول راباندې ویلی دی.

نو ما د مشر تره خانجان له وفات وروسته یې دغه کونډه بس بی بی د سلیمان شاه لورد ناور او سېدونکې په خټه جبار خېله سره مې هغه مهال د نکاح قسمت وشو، چې زه د غلجایي حصارک د لومړني ښوونځي په شپږم ټولگي کې وم. له هغې مې اوس دوه زامن پوهنمل عزیز الله حصاري او قاضي حسیب الله او دوه لورگانې بی بی لمره او بی بی دلبره پاتې دي. هغه چې د جمعې په ورځ، چې د عاشورا ورځې سره موافقه وه په ۱۳۶۳ هـ. ش کال په حق ورسېده. بیا مې له بی بی زیتون (ضیاء گل) د سید محمد طاهر (بينا) لور سره د واده نصیب شو، چې په خټه سادات او د ننگرهار د چپرهار ولسوالۍ

د باندي د كلي او سېدونكي وه. د هغې هم دوه زامن حسين الله د آريانا پوهنتون د طب پوهنځي محصل او احسن الله (تحسين) د دولسم ټولگي زده كړي او يوه لور د خوارلسم ټولگي د ابن سينا دارالمعلمين فارغ التحصيله پاتې دي. دا ښځه هم په جمعه د سختې ناروغۍ له كبله په حق ورسېده او خپلې پلارنۍ هديره كې خاورو ته وسپارل شوه.

له كابل د شرعياتو پوهنځي له فراغت نه پس زه استاذانو د استاذ په توگه خوښ كړي وم، خو د عدليې وزارت ته، چې كوم لست كې زما نوم معرفي شوی و هغه وزارت د خپل ضرورت له امله بېرته پوهنتون ته پرې نه ښودم او د ننگرهار د خوږيانو ولسوالۍ ته يې د لومړي مغلني په توگه وټاكلم د دې وزارت او داخله چارو د وزارت اموريو وزير سيد عبدالله پرمخ بېول.

خرنگه، چې زه يوه علمي او تصوفي كورنۍ كې روزل شوی سړی وم له درواغو، خيانت، حرامو او ناوړه خويو مې نفرت درلود او پلار مې هم راته فرمايلي وو، چې قضا عبادت دی په او داسه چوكۍ باندي كښېنه ورنه پاڅېږه. بېرته ولره، پگړۍ په سر كوه، لمونځ په جمعه وركوه، د جمعې او اختر و د لمونځو امامت كوه، رشوت او حرام مه خوره، عدالت له لاسه مه وركوه، د اقتصاد د پياوړتيا لپاره دې يوه غوا، د لاندې پسه (مې) او د خوراك غله زه له كوره درلېږم، خو ته د چا كوم څيز ته زړه ښه نه كړې. يو متقي پاك نفسي قاضي او سه، ما هم په همدې عزم له رشوت سخته كركه كوله، له رشوت سره مې په منبر، اخبارو، كانفرانسو، غونډو او هر ځای كې جدي مجادله او مقابله كوله. مطالعه، ليكوالي، ترجمې او تاليفات مې كول،

اشعار مې په پښتو، دري او عربي ويل، ورځپاڼو او مجلو کې به خپرېدل. کوم وخت، چې له خوږياڼو د هلمند ولايت د نوزاد د ابتدائيه محکمې ته د قاضي په توگه او له هغه ځای د عدليې وزارت ته د مفتش په توگه بيا د فارياب ولايت د شيرين تگاب د محکمې د قاضي په توگه، هغې پسې د لوگر د ازړې د ولسوالۍ د قاضي په حيث، هغې پسې د فراه ولايت د مرافعې د قاضي په توگه وټاکل شولم. هلته مې د عربي اشعار خپرېدل د سبستان ورځ پانه کې د کابل د شرعياتو پوهنځي مصري استاذانو ته د هغه پوهنځي رئيس پوهاند عبدالسلام عظيمي چې اوس د افغانستان د اسلامي جمهوريت د سترې محکمې رئيس او قاضي القضاات دی ښودلي وو هغوی غوښتنه کړې وه، چې ما د استاذ په توگه وغواړي، عظيمي صاحب وغوښتم خو د هغه وخت سترې محکمې موافقه ونه کړه. بيا د فراه د قلعه کاه د محکمې د قاضي په توگه، هغې پسې د کابل د سروبي د قاضي په توگه هغې پسې د ميدان وردگو د ولايت د ښاري قاضي په توگه، بيا د ارگون د محکمې د نائب رئيس په حيث، هغې پسې د تمیز د محکمې د قاضي په توگه بيا د قندهار د محکمې د قاضي په توگه، بيا د زابل د محکمې نائب په حيث وټاکل شوم. له دې ځای مې د تعليم او تربیې وزارت ته د ديني مدارسو عالي رياست ته موافقه واخيسته د عربي دارالعلوم بيا د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه مدرسه کې د استاذ په توگه وټاکل شوم. بيا د ديني مدارسو عالي رياست کې د مسلکي غړي، هغه پسې د تالیف او ترجمې رياست کې د ديني تعليماتو په ديپارتمنت کې مقرر شوم.

د ښوونې او روزنې له وزارت مې د لوړزده کړو وزارت ته د اسلامي علومو پوهنتون د اسلامي علومو د څېړنو مرکز د تفسیر او احادیثو د بیارتمنت ته موافقه واخیسته. هغه مرکز بیا د حج او اوقافو وزارت پورې وتړل شو. له هغه ځایه د خیبر پښتونخوا پېښور ته مهاجر شوم هلته له اسلامي پوهنتون، سید جمال الدین پوهنتون، ابدالي پوهنتون او بالاخره افغان پوهنتون د استاذ او شرعیاتو پوهنځیو رئیس او د ثقافت د بیارتمنتو د امر په توګه لګیا وم، خو چې افغان پوهنتون د افغانستان خوست ولایت ته انتقال شو. زه هم ورسره لاړم او هلته د شرعیاتو، حقوقو، اداره او تجارت پوهنځیو د رئیس په توګه وټاکل شوم. له درې کالو وروسته له خوست پوهنتون ځینې په اسلامیاتو کې د دوکتورا Ph.D تحصیل لپاره د پېښور یونیورسټۍ (پوهنتون) ته معرفي شوم. هلته لاړم څرنګه، چې د مخه مې هلته د هجرت په وخت کې ماسټري او ایم فیل تعلیمات سرته رسولې و نو په اسلامیاتو کې مې Ph.D تحصیلات هم سرته ورسول. د فراغت مکتوب مې چې واخیست دی وخت کې د سترې محکمې د مفتش په توګه وټاکل شوم. خو، چې په ۱۳۸۸ کال ۸ د میزان په میاشت کې تقاعد ته سوق شوم.

زده کړې: له هجرت مخکې مې ابتدایي ښوونځی غلجایي حصارک کې سرته ورساوه. همصنفيان مې پاینده محمد، شېر محمد، سید حبيب، عبدالغفور، محمد حسن، سرمیر، ظریف خان، عبدالرؤف، فضل رحمن او داسې نور سر معلم مو ښایسته گل خان بیا غلام اکبر خان او معلمان مو حافظ محمد الف خان، مومن خان، ایوب خان، محمد بشیر خان، سید

شرشره، پگړۍ، د شوتلې جنگ، د پښې سوځېدل، خوځېدل، دانې، درې لاندې کېدل، د ويالې يخ کې ننوتل، له ونې لوېدل، ناوې ته ورجگېدل، زرکه، د ټوپک ماشه، د برات شپې لمانځل، د مڼو کې شپه، د ونډې غوښه، د کوټې اوبه، ورغۍ، دودخه - جارگۍ، چرگۍ، د پوختکې بچۍ، د شارو بچۍ، زېرکه، د تور بللې بچۍ، ټېغکه، اوږده لکۍ واله مرغۍ، په تبرزين غوځېدل، په سبق وهل، لوبې کول، د پلار نصيحتونه، د مور نصيحتونه، د تره نصيحتونه، په مدرسه کې: مقالې، شعرونه، ترجمې، امران، استادان، همصنفيان، د نمبر او برياليتوب پوښتنه، ناروغۍ، سپورت، کوپراتيف، غسل په يخه وياله کې، زما د رياضۍ پارچې نه د استاد استفاده، له کور نه مدرسې ته د کولالي، جگدلې او سروبي له لارې په موټرو کې، پياده له محمد شاه خان اوبنۍ، نور محمد ترورزبي سره او له مدرسې کور ته تلل تر سروبي موټر کې او نور به پياده تگ، د ميا صاحب جماعت ته په مردانه، کوچيانو سره، اوبنۍ، کېږدۍ.

د شرعياتو پوهنځي کې: مديران، معاونان، همصنفيان، استادان، مبصران، د ليليې سر معلمان، معلمان، ملازمان، تحويلداران، کتابداران، خياط، ډاکټر، سلمانيان، اشپزان، چايداران، دوبيان، نان وایان، قصابان، ليليه، کتابخانه، درسخانه، باغونه، مسجد.

ماستري: پېښور کې مې د اسلامياتو په رشته کې د پراوټه ماستري د کابل د شرعياتو په ډيپلوم سرته ورسوله او د هغې په بری لیک مې د اسلامياتو

ایم پېل وکړ او د هغې رساله مې د نصاب الاحتساب په مخطوط تحقیق وکړ او د ایم فېل ډگري مې ترلاسه کړه.

ایم فېل : د ایم فېل کانکور کې نږدې سل نفرې پنځه قطارونه وو، چې دوه د هلکانو، دوه د نجونو او یو قطار د استاذانو وو. ټول پنځه سوه تنه اټکل کېدل له دې ټولو زما په شمول شپږ تنه ایم فېل ته ومنل شول، چې درې پاکستانی او درې تنه افغانی وو. له دې ټولو یو زه او بل افغانی سید عبدالعزیز د شینوارو اوسېدونکی له بریالیتوب وروسته د رسالې په لیکلو او د پاکستان د حکومت له خوا په منلو موفق شول. دې برخه کې د ډاکټر عبدالقادر سلیمان همکاري د یادونې او ستاینې وړ ده. (حیاه الله تعالی) دې تحصیل ته د افغانستان حکومت رسمي اجازه راکړه، خو مصارف یې زما په ذمه کړل.

د Ph.D تحصیل : کله چې د Ph.D دورې ته له څو کالو وروسته د محصلینو نیولو اعلان وشو په کانکور کې مو اشتراک وکړ. په هغه کې له بریالیتوب وروسته داخله راکړل شوه. دوه کاله پس، چې فارغ شوم ما ته د ملا علي قاري هروي د تفسیر انوار القرآن و اسرار الفرقان وروستی برخه له سبا تر آخر د الناس سورت پورې بحث او تحقیق راته منظور شول. ما هم پېل ورباندې وکړ. مشرف مې ډاکټر محمد عمر د اسلامیاتو د څانگې ډاکټر راته ټاکل شوی دی چې کار یې ماشاء الله پرمخ تللی دی. الحمد لله رساله په دوه ټوکو کې د ۱۶۰۰ مخونو نه زیاته وه د هغې یو نقل انگلیستان او یو هندوستان او یو اسلام آباد ته واستول شول د هغو ځایو استاذانو تائید کړل

او زه يې دوکتورا د عالمي شهادت نامې مستحق وگڼلم. د هغې مناقشه د پېښور پوهنتون په داسې شان وشوه چې د مخه يې ساری نه درلود او تفصیل جلا کتاب کې راغلی. زما د سن او عمر زیاتوالي کې د دوکتورا فراغت جهاني ریکارډ قايم کړ او پخوانی د هند ریکارډ پرې مات شو په نړۍ واله سطحه پېښور او افغانستان راډيو، تلویزونو، انټرنیټ، مجلو او اخبارو کې يې زیاتې یادونې وشوې. تردې اویا زره کالدارې فیس راته معاف شو او افغان قونسل راته د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت له لارې د اکاډمسین علمي رتبه او یو کور راته پیشنهاد کړ.

تالیفات : په دې وختو کې هغه دي چې د دې کتاب په آخر کې معرفي شوي او شمېر يې دوه سوه او اتیاوو پورې یاد شوی دی. رتبه دولتي رتبه مې له ۹ پېل فوق رتبه پورې ۱۳۷۰ کال کې رسېدلې وه. ما فوق او د خارج رتبه تفاوت افغان پوهنتون کې راکړ شوی دی. او علمي رتبه د اسلامي علومو د څېړنو مرکز کې د سر محقق په توگه راته منل شوی او د خوست پوهنتون کې د پوهاند علمي رتبه راته د دپارتمنت پوهنځي او پوهنتون شوراگانو کې تصویب او د لوړو زده کړو وزارت ته خبر ورکړ شوی دی.

خو زما د تالیفاتو معیار د اکاډمسین علمي رتبه سره سمون لري. زما د اشعارو اثر : هر شعر ځانگړی اثر لري او هره مقاله بیل بیان او خوندي لري. له دې امله عربو ویلي دي : ځینې اشعار د جادو غونډې دي او ځینې بیانونه اثر کوونکي دي، خو زما له اشعارو، چې یو مې نوزاد کې لیکلی و

مطلع يې دا ده :

کال تېر شولو رانغلي نن اختر دی که راځي

سينگار مې د بنکلا ټول برابر دی که راځي

زما يو ماما، چې ځاي نومېده په هغه يې داسې اثر وکړ، چې په اورېدو يې فوراً حرکت وکړ او کور ته لاړ.

بل شعر مې سترې محکمې ته ليکلی و، چې عنوان يې و (ای تلې) او مطلع يې وه :

ستا عدل ته حيران يم په تلو کي اي تلې

د رانه دې کړه رابنکته سپک دې بوتله پورته ولې؟

د هغه وخت په ستره محکمه يې سخت اثر کړی و، هغوی زما رتبه بې موجه معطل کړې وه او د دې شعر له کبله يې نور هم سختي راسره کوله. خو، چې د ملت بابا اعليحضرت محمد ظاهر شاه هغه وخت بر حال و هغه مې په دې حادثه خبر کړی پس له هغه يې ترفيع را کړه.

رشوت : څرنگه، چې دا رساله د رشوت په برخه کې ليکل شوې او ما هم دولتي څانگو کې دندې اجرا کړي د لوستونکو ذهن کې به تېرېږي، چې ته به څرنگه يې؟

ځواب کې ځان له رشوت ساتلو په هاند او هڅه ښه او پاک نه بولم، بلکې د څېښتن تعالی په فضل رحم او ساتلو حال بيانوم. او هغه داسې، چې :
وروکتوب کې پر ما حيا دومره ډېره غالبه وه، چې زه و دوو ته نه شوم تللی. ما

ویل که واده ته لار شم خلک به وایي: هغه دی د ملا صاحب زوی واده ته راغلی دی، د دې خبرې په اورېدو به زه و دو ته نه تلم. همدارنگه له نامناسب درېدلو او نامناسبې خبرې له بیانولو به مې ځان ساته. ما ویل، چې لیدونکي او اوریدونکي به وایي: دا د ملا صاحب زوی دی سپینه پگړۍ یې په سر ده او کله مې، چې زېره راغله د مدرسې طالب شوم بیا نو پر ما د ځان کنټرولولو عوامل نور هم زیات شول. د واده سیل مونه کاوو، چې د ډول او داریا وهل او د سندري ویل او د بنڅو د آوازو اورېدل او د هغوی لیدل د پردې پټي یا له باغ بې اجازې استفاده د پردې مال اخیستل، دروغ، غیبت، کینه، مرورتیا، چغلي او له داسې نورو حرامو څیزونو مو په جدي توگه ځان ساته. په همدا ډول روزنه، چې لوړو زده کړو څخه فارغ شوم د عمل په ډگر کې مې دا عزم قصد کړی و، چې:

مونږ د شرعیاتو پوهنځي فارغان لومړی خاص د خاوند تعالی د فرضو ادا کولو (چې علم یې پر مونږ فرض کړی دی لپاره دیني او اسلامي علم کوو ورپسې د خپل گران ولس چې د دوی په مالي مرستو روزل شوي یو خالصانه، صادقانه، عادلانه، په امانت داری، بڼه او خواږه سلوک له هر ډول بدې استفادې او له رشوت پاکې فضا کې به چوپړ او خدمت کوو. داسې خدمت لکه، چې پلار، مور، وروڼو او خویندو ته یې د قانون او شریعت په رڼا کې کوو خو پوه شي، چې دوی دا ډول زړه سوانده، عادل او مؤدب بچي هم لري، چې اوبنکې یې پاکې او نارو ته یې په جار او قربان ځواب ووايي. نو په ۱۳۳۷ هـ. ل کال چې کابل د شرعیاتو له پوهنځي فارغ شوم د ننگرهار د

خوږبیاڼو محکمه کې د لومړي مفتي په توگه وټاکل شوم. ما له رشوته څخه په ټينگه ځان ساته.

خو څار مو کاوو، چې د پیسو اخیستلو کار به څرنگه اجرا کېږي. هغه څه مې، چې ولیدل د ویلو نه دي خو د دفتر د محکمې، غړو کشرانو ته مې وویل: زه رشوت او د خلکو ازارولو او د هغو د کارونو ځنډولو سره مخالف یم. په خپله شپه او ورځ کار کوم او کوم کار، چې راوسپارل شي سرته یې رسوم او چې وگورم د چا کار ځنډیږي. هغه زه سرته رسوم. ما نظر لاندې ساتی که ناجائز کار مې کاوو ما منع کړی او تاسې، چې زما لاس لاندې نه یاستی مسؤلیت مو خپل دی. باید ښه کارونه وکړی او که کوم وخت په کفالت زما لاس لاندې وئ بیا مو رشوت قلمانې او د خلکو سرگردانولو ته نه پرېږدم. زما شعار (تقوا او د عمل سرعت) دی همداسې مې وکړل. کوم کور کې چې زه او سپدم هغه کلی بایزید خپل نومېده. علما او ډېر، علما برحال او هم متقاعد قضاوت او مفتیان په کې وو ټولو پنځه وخته لمونځ ما پسې په جمع ادا کاوو او د جمعې او اخترو لمونځونه به هم د خوږبیاڼو د کورې د بازار پخوانی جومات کې ما ورکول. په دې دوره کې مو د وثایقو، فیصلو لیکل او تحقیقاتو د دوسیو څېړل، نظریه ورکول زده کړل، چې د خاص او عامو په څولو کې ستاینه کېدله.

د رشوت په برخه کې: د چا په ترافیکي پېښې کې یو خان د واسطې په توگه حجرې ته راغی سپارښت یې وکړ او لاړ. زه چې له حجرې راوتلم گورم زما په بوټو کې یې لوټونه اېښي دي. ما راوغوښت او په عزت مې هغه روپۍ وروړد

کړې او ورته ومې ویل: داسې عدالت به درسره وشي لکه بل قاضي ته دې، چې روپۍ ورکړي وي. له فیصلې وروسته یې چې عادلانه کړنې ولیدلې خوشحاله و. دا قصه او ستاینه به یې کوله.

بله قصه: په یوه بنځه د دوه تنو دعوو له کالو کالو محکمه کې پاتې وه خو ما چې د قاضي په غیاب کفاله دایر کړه د دواړو خواوو قومونه مې له مدعیانو سره وغوښتل. ورته مې وویل یوه بنځه ده یوه سړي ته به د اثبات په صورت کې حکم کېږي. که تاسې پر ما د رشوت باطرفداری گمان لری. زه یې هم نه فیصله کوم او که پر ما باور لری، چې نه طرفداری کوم او نه رشوت اخلم. او بل دا، چې مدعی بها ځمکه یا روپۍ نه ده، چې نیم د یوه او نیم د بل شي او صلح په کې وشي. دواړو خواوو وویل: ستا صداقت پاک نفسي او بې طرفي د لمر غوندې ده فیصله وکړه. هر چا ته دې چې حکم وکړ هغه بل لوری ته مت نه درباندي وایو او په مرافعه طلبۍ ته مه خفه کېږه. ما ورته وویل هغه ستاسې قانوني حق دی نو د فیصلې په دوران کې یو لوري په شاهدانو دعوی ثابته کړه. حکم ورته واوړول شو ملامت لوری یې له کوم شکایت یا تهمت لگولو مرافعه طلبی وکړه. په خوشحالی او په خدای په امانۍ له محکمې ووتل: هماغه فیصله له مرافعې او تمیز هم تائید شوه. ټول ولس ته څرگنده شوه، چې حق حقدار ته ورسید.

د خوږبایو له خاطر و: د محکمې ملازم ته څو خبرې، د محرر قلمانه، د حسن کوچي توقیف او فیصله، د هاشم خپلو سرداران، مېمله کې د پېغلي حلالول د هغې د مېړه له خوا، د سورلنوي چرگ، لیسه کې کانفرانس، د ملت د بابا

هرکلی په سرما او د مېملي بڼې کې چې برحال باچا و، د نوزاد محکمې ته تبدیلی کې د خوږيانو جامع جومات کې د ټولو لمونځ کوونکو دعا.

نوزاد ته زما له همصنفي محترم قاضي عبدالواحد خان افغاني سره سفر، د هغه له پلار صاحب خان اکا سره ليدل کتل، د محکمې دندې د اشغال مراسم، اختر، د خاوي سفر، د واشپر سفر، د بنسوونځي تاسيس، د محمد هاشم خان نورزي ورور د ملت د بابا ياور ميلستيا، د ملک ولي جان د قتل فيصله ...

په نوزاد کې، چې ولسونه پوه شول ويل يې: داسې قاضي راغلی، چې رشوت نه اخلي؛ نو د محمد هاشم خان ورور، چې د د خدای بښلي اعلیحضرت محمد ظاهر شاه ياور وو، ولسوال ته يې وويل: له قاضي سره زما مېلمستيا ته راشه! ولسوال ورته ويلي وو، چې هغه خو د چا مېلمستيا ته نه ځي، د هاشم خان ورور ياور ورته ويلي و، چې ما خپل ناظر ته يو ليک ورکړی و چې د چا سپارښت مې غوښتی و. هغه زما خط څيرلی و ناظر ته يې ويلي و زه خپل عدالت چلوم سپارښتنې ته اړتيا نشته. ته دغه قاضي په يوه چل درسره راوله! لنډه دا، چې ولسوال د ښکار په نامه هغه کره بوتلم. گورم، چې هلته د عبدالرحيم خان د نوزاد د اوسېدونکي، د روغتيا وزير، د شورا وکیل او نور مخور ناست دي. د غرمې ډوډۍ کې يې د (خاگينه) په نوم غذا راکړه. بيا يې ما ته وويل: قاضي صاحب! زما په کابل کې له پاچا سره دنده ده کومه اړتيا مې درپورې نشته. د دې لپاره، چې رشوت نه اخلي ما خپل ناظر ته اجازه کړې ده، چې په کال کې يو خروار غنم درکړي. د روغتيا ذکر شوی وزير

وویل: یو خروار غنم به زما ناظر ورکوي. فکر کوم، چې یوه وکیل هم دا ژمنه وکړه خو ما د دوی دا مرستې نه واخیستلې او نه مې ومنلې خو هلته مې کله داسې خوراکي خېز ونه لیدل، چې د کور په دروازه کې اېښودل شوی و هر خو مو چې د هغه د خاوند پوښتنه وکړه چا به نه ویل چې دا زما دی، مقصد ټول خلک پوه وو، چې قاضي پیسې نه اخلي او رشوت نه مني.

نوزاد کې له خاطر و یوه هم د ولسوال محمد یوسف له خوا د ملک امین الله د خاوي او سپدونکي په تفنگچه ویشتل و، چې زما حجره کې یې خطایي کې تفنگچه وار کړه او ملک امین الله په ورانه ولگیده. ټپي شو روغتون ته یووړل شو او روغ شو. د جماتونو جوړول د جمعې د لمونځو اجازه ورکول او داسې نور بازار کې د ساز او سرود او قیمار مخنیوی ...

د تفتیش په دوره کې، چې سید شمس الدین مجروح د عدلیې وزیر او موسی شفیق یې معین و له رشوت سره یې زما نفرت احساس کړی و نو دومره اعتماد یې پر ما درلود، چې د مهمو کړنو تفتیش ته یې زه ټاکلم او کله یې په ځانگړې توگه ځینې موضوعات راسپارل لکه د عبدالمحمد د پروان د حقوقو له امر تحقیقات همدارنگه ده پسي د عدلیې بل وزیر د فتوی د ځانگړې تحقیقات، چې موسی شفیق یې مشري په غاړه درلوده او داسې نور. له خاطر و څخه یې: زما د ترفیع مېلمستیا د مصر برس ته بلنه او زما ناروغي، چې مار چيچلی وم د ده خدای داد شریک کور، چې حاجي محمود جان سره مو په ۳۰ زره افغانۍ اخیستی و او (۱۲۰۰۰) افغانۍ په کې زما وې. څرنگه، چې بې نمړې و هغه مې نوموړي حاجي صاحب ته پرېښود.

د شریڼ تگاب ولسوالۍ کې مو له رشوت، قیماړ مخنیوی اونۍ کې دوه ورځې د دولت آباد د محکمې کار کول او پس له تبدیلی د دواړو ولسوالیو د خلکو غوښتل او د هوپل مخې ته دغې لویې غونډې ته وینا کول او له هغو بڅښنه غوښتل او الله پاماني کول او د ځینو ژړل له مهمو خاطر و ځینې دي او د اوزبکو او پښتنو ترمنځ د علاني محاکمو دا ټول.

د ازري ولسوالۍ کې د قوماندان په ځای د ولسوال تبدیلی او له هغه سره مناقشه بیانول ډېر وخت او لیکنې غواړي. له ولسوال سره د بندیانو او مړندو ښځو خاطرې، چې موضوعگانې یې له ولسوال سره وې ځانگړي تشریحات لري، د غرو پیاده سفر، له کوچیانو سره کتنې، د ناصرو له ملک سره شپه تېرول، بله شپه د هغه له تېرور کره تېرول او د دوی ترمنځ له ځینو رازو خبرېدل او د هغوی ترمنځ صلح کول هم یوه خاطر ده. په لارې د فراریانو په توگه زمونږ بدرگه کېدل. د عبدالمنان خبروال او د عبدالحکیم بنگله دیش د ادبي ویناوو یادول، د وکالت د دورې انتخابات، د کابل جاده کې د لاوری دروازي سره خطرناکو اشخاصو سره مخ کېدل.

فراه کې: په مقالو، اشعارو، پر منبر، کنفرانسونو او اخبارو کې رشوت سره مجادله روانه وه. د سیستان په څپرونه کې د رشوت له اشعارو یوه مطلع دا

ده:

اخلمه رشوت قلماني نه مې رغېږي نه
 وورکې په کې لوی شوم دا عادت زما هېرېږي نه
 گوره جبار خېل ته چې اوس ما سره غږېږي نه

اخلمه رشوت قلماني نه مې رغېري نه

او د مقالو عنوانونه: ماهر رشوت خور، خدای دې ورک کړه رشوت خوره، زور شوي او له رشوت لاس نه اخلې او داسې نور.

ټولو کې مهمه بې دا وه، چې د فراه د قضا او اجرائیه مشرانو وپتيله خو په دسيسه ما له فراه تبديل يا په هر ډول چې وي چپ کړي. هغه داسې، چې په سيستان کې زما د اسانه پښتو کتاب مسلسل چاپېده اشعار او مقالې په کې خپرېدلې خو د رشوت خبرې په هره پاڼه کې وې. په دې لړ کې يو مضمون و، عنوان يې (ماهر رشوت خور) و د محکمې رييس هغه مستوفي ته وښود، چې هغه د والي دنده په کفالت اجرا کوله. دی يې پوه کړ، چې دا مضمون جبار خېل ليکلی دی. زور شوی، امسا دې لاس کې ده، عينکې دې په سترگو اېښي، د بنس موټر کې سپرېري بيا هم له رشوت لاس نه اخلې.

مار چې سوړې لره ورشي هلته سم شي

ته د گور غاړې ته لارې نه شوې سم

دا نښې ټولې مستوفي صاحب په تا کې دي نو جبار خېل ته ښودلی يې. زمونږ بې اجازې داسې کار کوي له مونږ خفه نه شی. مستوفي صاحب وويل: ما خو جبار خېل ته هيڅ نه دي ويلې ده ولې داسې کار کړی؟ د محکمې رئيس ورته ويلي دي: رآخه، چې يوه چاره يې وکړو ځان ترې خلاص کړو او هغه دا، چې: دا اخبار مکتوبي مارشال شاه ولي خان د اعليحضرت تره ته ولېږو او ورته وليکو، چې جبار خېل دا ډول په ذکر شويو الفاظو ستا سپکاوی کړی؟ مارشال شاه ولي خان ما ته ليک راواستاوو، چې (ما به تو چه کرده ام؟) او د

هغه وخت صدراعظم نور احمد اعتمادي، چې ولايت په ولايت يې سفر پېل کړ هغه ته يې دنده ورکړه، چې فراه کې دغه موضوع وڅېړي. هغه صدراعظم، چې څو تنو وزيرانو او معينانو سره فراه ته ورسيد، روښان د اطلاعاتو او کلتور وزارت معين هم ورسره و دوی د ذکر شوې صدراعظم په مېز دغه مضمون تر څېړنې لاندې ونيو. هغه کې يې دا جمله وليدله (آيا هغه څوک، چې رشوت خواره نه نيسي په دې خوښ دي چې رشوت خواره دي. رشوت خوري او که د دوی موټر په دې خامه سرکونو نه شي راتللي چې ويې نيسي) نوويې پتيله چې دا مضمون محيطي دی. د فراه په مامورينو پورې ليکل شوی دی. کابل او شاه ولي خان پورې هيڅ اړه نه لري ځکه، چې خامه سرک خو فراه کې دی او د کابل سرک خو پاڅه دي. دا راپور يې چې شاه ولي خان ته ورساو فوراً يې د مستوفي په تقاعد امر وکړ. ځاکن خپله ځا کې ولوېده. ما په هر ولايت کې سربېره د محکمې په کارو له معارف او اطلاعات او کلتور څانگو سره هم همکاري درلوده. خپرونې مې کولې او درسونه مې ورکول.

قلعه کاه ولسوالۍ کې سيد داود والي خلکو ته وويل قاضي مويو پاک سړی دی رشوت نه اخلي قلم او بڼه يې نوراني د احترام وړ دی. په تاسې يې هم قدر لازم دی. د تبديلی په وخت دوه موټره د ولس مشران ولايت ته لارل او زما دوباره مقرري يې وغوښتله. زه له تبديلی وروسته بيا قلعه کاه ته لارم. د جمعې لمونځ مې په خپل امامت وړ ادا کړ او د خطبې په ترڅ کې مې ورته وويل: (نور قاضيان به چې تبديل شول تاسې به ورپسې لارې او ورکړې

روپی. به مو ترې غوښتي خو ما چې له تاسې روپی او رشوت نه دی اخیستی، بلکې تاسې پسې راغلی یم، چې کومه وزه مې خرڅه کړې او بایسکل مې خرڅ کړی هغه کسان دې مسجد کې کیني او زما روپی دې راکړي، د قلعه کاه مشر عبدالروف خان د ولسي جرگې وکیل د فراه د اطلاعاتو او کلتور مدیر بلیغ، سناتور، د ټولې فراه خان.

خلکو تعجب کاوو، چې رښتیا مونږ به له قاضیانو پیسې غوښتي او دا قاضي، چې پاک دی له مونږ یې څه نه دي اخیستی. څه شی به ترې وغواړه او د ده پورونه، چې په چا پاتې دي هغه دې ورکړي. مشهور زیارتونه یې امام زید، سلطان صاحب، ملا عثمان، امام مهدي، د شگو ښویندی او نور وو.

سروبي کې: د سروبي له خاطر و د عدليې وزیر صاحب عبدالمجید خان تېلفون او سپارښتنه وه، چې سپوږمۍ نومې بودۍ ښځې د هغه کور ته لار موندلې وه او سروبي کې د دواړو ځمکې څنگ په څنگ وې. د سپوږمۍ زوم د برخې بېلېدو دعوی کړې وه. آخر مې د هغو معامله په صلح فیصله کړه. څرنگه، چې سروبي کې د ډاکټر ظاهر صدر اعظم او د عبدالمجید خان وزیر عدلیه او نورو ځمکې وې له هرې وړې او غټې به خبرېدل. پوه وو، چې دا قاضي د رشوت اخستلو سړی نه دی. د اوکي ملا صاحب به جمات او نورو جماتو کې مو وار په وار د جمعې د لمانځه خطابت کړی او لازم نصایح مو ورته کول، چې رشوت چا ته ورنکړي. په خپلې محکمې اعتماد د عدالت ولری د صلح جرگې مې ورته جوړې کړې وې په هغو کې به یې چې اصلاح

و کړه هغه به ما هم له شريعت سره سمې ورته وثايقو کې تائيدولې؛ نو د سروبي خلکو نازولم او په نیک نوم يې مشران ما يادوي.

مهمه خاطره: بنديانو خپلو منځو کې ويلي قاضي خو رشوت نه اخلي نو بې جزا مو نه پرېږدي. يو تن، چې د غويو په غلامتېم وو هغه مې چې د فيصلې لپاره راوغوښت محافظو عسکرو راوست. يو ناخاپه يې د مېز په سر قرآن شريف راته کېښود وويل: د دې قرآن شريف په خاطر ما ته براءت راکړه. ما ورته وويل: تا ولې داسې کار وکړ؟ ده وويل: واسطه مې نه منې، رشوت نه اخلي بې له قرآن راوړلو بله چاره پاتې نه وه ځکه مې قرآن مجيد درته راوړ، چې ما خوشی کړی؟ ما ورته وويل، چې رشوت نه اخلم او واسطه نه منم نو ظلم خو هم نه کوم که ته متهم يې دا قرآن وايي، چې غل د سزا وړ دی او که ملزم نه يې براءت به واخلې او که غل يې نو څرنگه براءت غواړی؟ بيا مې هم چې دی له محکمې رخصت کړ فکر مې وکړ، چې قرآن ته غرونه، سيندونه ټينگېدلای نه شي نوزه به څنگه ورته ټينگ شم. خاوند تعالی ته مې دعا وکړه، چې د دې سړي د براءت لار راته پيدا کړه او که مرافعه او تمیز کې آوازه شي، چې غل يې خوشی کړی هغو ځايو کې مې ته خلاص کړه. ما ستا په کتاب غيرت کړی، ته غيرتي يې په ما غيرت وکړه. هاغسې، چې ما کوم سهولت ورسره وکړ. عبدالصير خان د تمیز رييس صاحب وغوښتم. پوښتنه يې رانه وکړه او بېرته له پوښتنې منصرف شو. په دې ډول خاوند تعالی زه هم له لوړو مقامو وژغورلم.

حنان (نجار)، تورگل (گلکار) وروڼه، کتور (سپي) د قازانو بچی، د داود خان د باغ انار، د نور محمد شاه د ورور نور شا خان (د اعليحضرت ياور) د بچو اقرار، د کور رانيول په کابل کې، د کور جوړول او حصارک کې د ژرندي او

د کانو آبادول، په حصارک کې له ملا صاحب جان، محمد شاه خان او امین الله خان څخه د باغ او ځمکې په لاس راوړل، له محمد جان د باغ رانیول او لالا جان سره یې بدلول.

ارگون کې: د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په خوب کې لیدل، چې د امیب او بواسیرو ناروغي مې درلودې، د ترکی راتگ د کوټوالی، زېروک جهاد د یادونې وړ دی.

د کندهار محکمه کې: زما د گړې د ورکېدلو تکل، د حاجي محمد مقصود سره لیدل.

زابل کې: په نیابت ټاکل کېدل، د پخواني نائب اکبر بندي کېدل، د مجاهدینو د پیغامو رارسېدل.

عربي دارالعلوم کې د حسیب الله شاملېدل او هلته په استاذی باندې زما مقررېدل، په امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مدرسه کې تدریس کول، د نجونو ټولگی او د (زبیدی) نمره خپلې څلورم نمرې باندې پاتې کېدل، د ورکې حاضری پیدا کېدل، د یمن معین سره په عربي د استاذانو په نمایندگی د هرکلي کول او په یوه کنفرانس کې زما د جهادي شعر هرکلی د دواړو مدرسو لخوا بدرگه کېدل، چې مطلع یې ده:

راټول شی وټنوالو، چې نن بیا ملي غورځنگ دی

راځئ، چې وخت د ننگ دی

دبمن مو په وطن کې کور په کور جوړ کړی جنگ دی

راځئ، چې وخت د ننگ دی

د مدرسو عالی ریاست کې د مسلکي غړي په توگه ټاکلو په وخت مې د پښتو ادبیاتو دوه ټوکه ۱۳-۱۴ ټولگیو ته او د اسلام تاریخ ۱۳ ټولگیو ته

چاپول او د فارسي ادبياتو ۱۳ او ۱۴ ټولگيو ته ليكل او د اسلام تاريخ د دوه يم بخش د عباسيانو د دورې ليكل د يادونې وړ دي. مهمې خاطرې يې درسي كتابو خپرول، د كتابخانو منظمول او د امتحانو اخیستل د كابل د مدرسو د انضباط كنترول.

د اسلامي علومو د پوهنتون د اسلامي علومو د څېړنو په مركز كې د كتابو تاليف، تدريس او د سر محقق د علمي رتبې اخیستل مهمې خاطرې دي. په علمي كانفرانسونو او سيمينارو كې گډون او مقالې وړلېږل د هغو منل، اديتوريم كې يې لوستل او بيانول علمي كارونه. همدارنگه د علومو اكاډمۍ ته د مقالو ليكل، لوستل او د اسانه پښتو كتاب منظمول، وړاندې كول او د هيئت په نظر كې هغه مهم څرگندېدل مهم كارونه، معاش، كوپون، د ممتاز استاذ طلايي نشان ترلاسه كول د عالي تحصيلاتو د وزير صرابي په لاس غاړه كې را اچول مهم كار و.

د روزې، پنځه بنا، حضرت ياد، توضيح الميراث، ميراث نامې چاپول د زيات قدر وړ وو.

د هجرت تصميم فامېل سره، د يوه زوی بيا بل زوی لېږل پېښور ته، د يوې لور او زوم لېږل او داسې د نورو خپلوانو استول پېښور ته زما جهادي دنده وه.

په پېښور كې ارباب روډ كې عزيز الله او حسيب الله سره او سپېدل او له هغوی كچه گړی. ته تلل د بي بي دلبرې لور و دېدل د اسلامي پوهنتون رئيس فيض الله كاكړ سره كار كول، تاليفات او څېړنې او د پېښور پوهنتون نه د ماسترۍ، ايم فيل او Ph.D لپاره معرفي كېدل او د هغو تحصيل سرته رسول مهم كارونه وو.

د حسيب الله په غښتنه له كچه گړۍ بېرته ارباب روډ كې د ده كور ته ورتلل، چې نوى يې اخيستى و. يوه سر كې به دى او سيده او بل سر كې يې زه او سېدم. هلته مو د حج د فريضي ادا كول هم په نصيب شول او حسيب الله هم لندن ته ولاړ. بيا د عارف كالونۍ كې د حسيب الله ماينې كور په كرايه ونيو. مونږ هم ورسره لاړو. هلته زما مېرمن ناروغه او په حق ورسېده. ماشومان را په غاړه شول. له هغه كور، كوروالا ووېستلو. عزيز الله د څو مودې لپاره د كور حجره راكړه، چې ما ورته نيولى و دغه كور او يوه كوټه مې ورسره شرط كړې وه چې هغه به زما وي مگر بيا هم له هغه كور ووېستل شوم نو نور احمد زوم كړه لاړو څو موده وروسته له هغه ځاى هم ووېستل شولو. كالي مو شاه كڅ ته ظريف د محمد ظاهر زوي كړه واستول او مونږ كابل ته لاړو. هلته مو دنده واخيسته كالي مو يو څه په چكن يووړل او نور پاتې شول. كابل كې هم هغه گډوډ شول زه يوازې د ماشومانو تعليم ته متوجه شولم. حسين الله اوس د آريانا پوهنتون د طب محصل دى چې گرديز ته نقل شو او دريم كال ته بريالى شوى دى او نرگس له دولسم فارغه ده دارالمعلمين نه هم فارغه شوه او تحسين الله د دولسم ټولگي متعلم دى، زه خپله تقاعد شوى يم د ۱۳۸۸ كال ژمى راباندې راغلى پېښور كې مې د لمسى واده وو چې د عزيز الله لور ده هغه واده ته يې بللي وو تراوسه پېښور كې يو خپلو تاليفاتو سمولو ته متوجه يو او د Ph.D اطروحه (رساله) باندې كار كوم. ضمن كې د ځينې ناروغيو له امله د كويت هسپتال كې بستريم تداوى لاندې يم او د دې ليكنې تصحيح كوم. يو كال پس بيا پېښور ته راغلم د Ph.D د رسالو مناقشه مې وشوه ډگري مې واخسته او دې پسې بل كال زما د لمسي هارون خان د نور احمد د زوى واده ته چې كابل نه پېښور ته تلم ژمى و د زر كې واده

او د پروانې کوژده شوې وه نو له زرکې سره پېښور ته راغلم ژمی مو تېر کړ
خو شپې محمد یار زوم کره لاهور ته لاړو پسرلی کابل ته لاړو اوس د ۱۳۹۱
کال ژمی دی بیا پېښور کې د نور احمد وراړه (رضوان) واده ته پېښور ته
زرکې او پروانې دواړو سره راغلي یو دا وو په لنډ ډول زما ژوند لیک، چې
مفصل یې د (بنا د ژوند) په نوم کتاب کې شته دی.

بنا یې د درنو لوستونکو د رشوت نکتې په کې د پام او استفادې وړ شي او
پر ما یې نیک گمان راشي، دعا راته وکړي، چې الله تعالی په خپل رحم مونږ
ته بښنه وفرمائي او رضا شي.

په درناوي

بنا د جبار خپل

www.melihatnik.com
0777 400 116

د بناد جبار خېل د عربي شعر يوه نمونه

النشیده

امر الله المتعال صر بعلم عال عال
اجتنب جهل الجهال التزم وجه الكمال

انظر الى العالمين حيرن العقالين
اخترع فوق المبال صر بعلم عال عال

في السباق صانعين كاشفين مبدين
امسك عزوة الحبال صر بعلم عال عال

عليك الجهد الجيد بالزمان لا قييد
لا بقرب بعد بال صر بعلم عال عال

انترنيت عجب الزمان سخر ما في المكان
ايقظ اترك الكسال صر بعلم عال عال

انتبه "شاد جبار خيل" لا تبق من قوافل
اسبق من اسبق الحال صر بعلم عال عال

رشوت

رشوت ستر مصیبت دی
په دین دنیا افت دی
د خدای له خوا راشی ته همداراز مرتشی ته بینهما یشی ته
نفرین، طرد او لعنت دی
په دین دنیا افت دی
رشوت دی ستر فساد هم ظلم هم بی داد حفه حق کړی برباد
لایق د عقوبت دی
په دین دنیا افت دی
خارنه کې چې گېر شی خواب ترې تېر او بېر شی قضا ته پرې ورتېر شی
قضا کې عدالت دی
په دین دنیا افت دی
منفک شی وظیفې نه جدا شی له رتبې نه بندي شی اولادې نه
دوزخ کې یې محلت دی
په دین دنیا افت دی
توبه باسه رشوت نه رشوت رد کړه ذمت نه ډار بېره آخرت نه
د (نساد) دا نصیحت دی

په دین دنیا افت دی

د رشوت پراخه مانا

خرنگه، چې د رشوت د کلمې د لفظ دلالت د هغې د پراخې معانیو لرلو له لامله د اختلاف مورد گرځیدلې نو د هغې د مانا بیانول ضروري دي، خو چې کومې پوښتنې په دې برخه کې مطرح کیږي هغو ته ځواب ورکړل شي او کوم سوالونه، چې له دې جملې طرح کیږي عبارت دي له لاندې پوښتنو ځینې :

۱- ایا رشوت په قضاوت پورې اختصاص لري. یا په نورو امورو پورې هم اړه لري؟

۲- آیا رشوت یوازې په مالونو صدق کوي او که غیر مالي مواردو هم په کې شامل دي؟

لکه: اقوال، افعال او داسې نورې پوښتنې، چې ځوابونه یې د رشوت د مانا بیانولو پورې اړه لري، چې د رشوت د کلمې د لغوي او اصطلاحی ماناگانو کې مخې ته راځي هغه دې ولوستل شي، چې په لاندې ډول دي :

د رشوت لغوي معنی :

رشوه عربي کلمه ده. له (رشو) اخیستل شوي ده او د (ر) په فتح (زور) کسر (زیر) ضم (پېښ) تلفظ شوي ده، جمع يې (رش) يا (ريش) ده، چې د (را) په ضم (پېښ) او کسر (زېر) باندي لوستل شوي ده، او سيبويه ويلي دي، چې اصل کې په ضم دی که څه هم په کسر يعنې زېر يې اکثره عرب استعمالوي.

رشوت ته په پښتو کې بلې او موک هم وايي، چې د ورکولو، اخستلو، غوښتل، خوړلو او مزدوری^(۱) په ماناگانو هم استعمالیږي^(۲)، او جمع يې (ارشیه)، (رشی)، (ياريش)^(۳) ده. او د (رشوه) گره له (رشا) اخیستل شوي ده، چې (رشا) هغه تناب يا رسی ته وايي، چې د هغه په توگه لوبنی څاه کې اوبو ته رسيږي^(۴) او عرب وايي: "رشا الفرخ" يعنې چورگوري خپله غاړه د مور خولي ته وغزوله، چې خوله کې يې خوراکي خيز ورکړي^(۵) او ځينو ويلي دي، چې (رشوه) له (ريش) اخیستل شوی دی، چې (ريش) د سمولو، نېکۍ ته رسېدلو او د نښې ويشتلو مانا ورکوي^(۶)، چې له (ريش السهم) يعنې غشی يې وويشت، څخه اخیستل شوی دی^(۷)، د رشوت په دې ټولو ماناگانو کې مشترکه وجه شته، چې هغه غزول، رسېدل دي يا د طناب يا د جرگې غاړه

۱. صفی پور، منهای العرب ج/۱ ص ۴۵۱ [مجله ماهوار عدالت لسم کال شماره ۱۳۸۷/۷۱].
۲. علی اکبر ده خدا، لغت نامه ده خدا ج ۸ ص ۹-۱۲.
۳. ابن منظور، لسان العرب ج ۱۴ ص ۳۳۲ ماده (رشا).
۴. ابن اثیر - النهابه فی غریب الحدیث ج ۲ ص ۲۲۲.
۵. محي الدين، مجمع البحري ج ۱ ص ۱۸۴.
۶. جارالله زمخشری - اساس البلاغه ج ۱ ص ۳۴۲.
۷. فخرالدين طرحي، مجمع البحرين ج ۱ ص ۱۸۴.

اوردول چورگوړو ته ماناگانې د رشوت له مانا سره بې مناسبتنه نه دي، ځکه چې رشوت هم يو ډول توسل، لاس اوردول، مقصد ته د رسېدلو لپاره دی.

د رشوت اصطلاحي هغه مانا، چې ټولو پرې موافقه کړې ده

د رشوت په اصطلاحي مانا کې علماء واحد نظر نه لري د فقه علما هم د رشوت د کلمې په مصاديقو کې اختلاف سره مخ شوي دي، دوی د اهل لغت په نظرياتو استناد کوي، چې هر چا يو خاص تعريف د رشوت لپاره بيان کړی دی.

(طرحي) د رشوت په تعريف کې وييلي دي (هو الرشوة بالشيء: ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله على ما يريد و قل ما تستعمل الا فيما يتوصل به الى ابطال حق او غشيه باطل" ^(۱) يعني (رشوه) د (را) په کسره هغه خيز دی، چې څوک يې حاکم يا بل چا ته ورکوي، چې د ده په نفع حکم وکړي. يا هر څه، چې غواړي هغه ترسره کړي، رشوت هغو مواردو کې استعمالیږي، چې د هغه په توگه يو حق باطل شي يا د هغه په توگه باطل په جريان کې ولوېږي. دی تعريف کې څو ټکي د توجه وړ دي:

۱. فخرالدين طرحی، مجمع البحرين ج ۱ ص ۱۸۴.

۱- د (ما) توری موصول دی او د (رشوه) توري لپاره خبر واقع شوی دی او عام دی، چې سربېره پر اموالو، غیر مالي خیزونو باندې هم شامل دی. لکه د انسانانو وینا او تلل د مثال په توگه، چې څوک لوړ شخص ته سلام وکړي یا منواضعانه تلل ورسره وکړي، یا ترې پاتې شوي کارونه تکمیل کړي، یا په معاملو کې له هغه کمې پیسې واخلي، یا په امتیازاتو ورته قایل شي، د دې لپاره، چې د ده په نفع حکم وکړي، دا ټول خیزونه د رشوت په حکم کې راځي. اما د تعریف (بعطیه) گره څرگندوي، چې رشوت باید داسې خیزوي، چې د ورکولو قابلیت ولري او دا گره د دې قرینه ده، چې د (ما) عامه مانا محدوده شي؛ نو هغه څه، چې د (ما) له توري په ذهن کې تېریږي هماغه مال دی او غیر مال په کې داخل نه دی، او دا یو له هغو مواردو دی، چې د فقهاوو ترمنځ د رشوت د تحدید مورد کې د اختلاف سبب شوی دی او په ځای خبره ده، چې په دې برخه کې څېړنه وشي.

۲- په دې تعریف کې په حق یا باطل حکم کولو غوښتنې ته هیڅ اشاره نه ده شوې؛ نو که حق وي او که نه وي که دهغه د غوښتنې لپاره یو څه ورکړي رشوت شمېرل کیږي. یعنی که څوک د خپل حق په لاس راوړلو لپاره کوم خیز ورکړي بیا هم رشوت گنل کیږي، اما هغه جمله چې تعریف لاندې راغلې رابښي، چې (رشوة) یوازې هغه مواردو کې وي، چې د حق ابطال یا د باطلو په جریان کې اچولو لپاره ورکول کیږي او هغه دا غونډله ده، چې (و قل ما تستعمل الا فیما یتوصل به الی ابطال حق او غثیه باطل) یعنی (رشوه) کم استعمالیږي مگر په هغو مواردو کې، چې د هغه په توگه حق باطل شي یا

باطل په جريان کې ولويزي. دا عبارت بنسټي، چې څوک د خپل حق د تحصيل لپاره څه ورکړي هغه رسوۀ نه دی.

۳- دغه تعريف کې سربېره پر دې، چې د قاضي هر حکم شامل دی په غير قضاوت او حکم هم شموليت لري. د مثال په ډول که څوک وغواړي، چې کار يې ژر سرته ورسېږي، يا خپل بندي په غير قانوني وخت کې وگوري، يا د زوی د تولد نېټې ته تغيير ورکړي، يا ساختمانې سند چې قانوني مانع لري واخلي، که د دغو امورو متصدي ته څه ورکړي هغه په رسوۀ کې شمېرل کيږي؛ ځکه چې په دې تعريف کې د قاضي په حکم سربېره چې د (الحاکم) له توري معلوميږي د (وغیره) لفظ هم ورسره شته دی او ذکر شوی مطلب ترې روښانه معلوميږي.

۴- د رشوت کلمه هغه مورد کې صدق کوي، چې څه ورکړي او قاضي يې په نفع حکم وکړي يا يې په نفع بل کار سرته ورسوي لکه چې د (له) له قيد او د (يحمله علی ما يريد) جملې معلوميږي او که په مطلق ډول څه ورکړي او معلوم نه کړي، چې په نفع يې حکم وکړي او يا يې په نفع کوم کار سرته ورسوي. رشوه په هغه صدق نه کوي؛ ځکه (لام) يې د (الحکم) په سر کې راغلی دی د تعليل لام دی، چې رشوت ورکول بيانوي.

دا ټول د ذکر شوي تعريف قيودات دي، چې د فقهاوو د اختلاف او د رشوت د تطبيق او توسيعي موجب شوي دي.

په (النهايه فی غری الحديث) کې د رشوت تعريف داسې شوی دی :

(الرشوة و الرشوة : الوصيلة الى الحاجة بالمصانعة فاما ما يعطى توصلًا اخذ حق او دفع ظلم، فقیل داخل فيه)^(۱) یعنی په کسر او ضم د (را) رشوت د تباڼې او سازشکاری په توګه خپل حاجت ته د رسیدو لپاره ورکول رشوت نه شمېرل کېږي. اما که څوک خپل حق ته د رسېدلو یا د ظلم دفع کولو لپاره څه چا ته ورکړي هغه د ځینو په قول رشوت کې داخل دی. د دې تعریف هم څو نکتې د ملاحظې وړ دي :

۱- دې تعریف کې د قضاوت په مورد اشاره نه ده شوې نو ویلای شو، چې رشوت د قضاوت په مورد پورې اختصاص نه لري، بلکې د هر مقصد لپاره، چې رشوت ورکوونکی رشوت اخستونکي ته رشوت ورکړي هغه رشوت ګڼل کېږي؛ نو د دې تعریف له مخې په ادارو او مؤسسو کې هم رشوت جاري دی او څه شی، چې په دې صورت کې چا ته ورکړل شي رشوت شمېرل کېږي.

۲- د (الوصيلة) او د (المصانعة) کلمې رانښيي، چې رشوت یوازې د مال ورکول نه دي، ځکه چې مقصد ته رسیدل په ورکولو د مال او غیر مال ممکن دي. خو د تعریف دوه یمه برخه "اما ما يعطى توصلًا الى اخذ حق او دفع ظلم فقیر داخله فيه" رشوت ته د تباڼې له لارې، باطل هدف او حاجت رسېدلو ته اختصاص ورکوي. لکه، چې د رشوت ورکوونکي له تعریف هم دغه نکته په لاس راځي او هغه دا ده، چې "فالراشي من يعطى الذى يعينه على الباطل" یعنی رشوت ورکوونکی هغه څوک دی، چې چا ته یو څیز ورکړي، چې په

۱. ابن اثیر، النهایه فی غریب الحدیث ج ۲ ص ۲۲۲.

باطل کار کې مرسته ورسره وکړي، له دې تعريف هم پوهېدل کېږي، چې څوک د خپل حق حاصلولو لپاره چا ته څه ورکړي. په هغه څيز رشوت صدق نه کوي، بلکې تخصصاً د عام له حکم وتلی دی او د خروج موضوع لري. زمحشري هم د رشوت په برخه کې همدا تعريف بيان کړی دی او همدغه نکته د ده له تعريف هم څرگندېږي.

او ابن منظور د رشوت په تعريف کې راوړي دي، چې: "الرشوه و الرشوة: معرفة الحمل"^(۱) يعنې رشوه که به سه وجه است تعريف ان جعاله است او فيروز آبادي هم دغه تعريف راوړی دی.^(۲)

د رشوت له ذکر شويو تعريفاتو لاندې درې ماناگانې اخيستل کېږي:

۱- عامه او پراخه مانا، چې ټولو محتملو مواردو او مصاديقو ته شامله ده لکه د ابن اثير تعريف چې ويلې يې دي: "الوصول الى الحاجة المصانعة" يعنې رشوت له قبلې توافق او تباني سره حاجت ته رسېدل دي، هرې وسيلې ته شاملېږي. چې د هغه په توگه حاجت ته ورسېږي که د قاضي د قضاوت په مورد کې وي او که په غير له هغه کې وي او که حق ته پرې ورسېږي يا باطل ته په مال ورکولو وي او که په غير له مال.

۲- د مجمع البحرين له تعريف ځنې دا مانا تقويه کېږي، چې رشوت هغه ځای کې وي، چې حق باطل شي او باطل جريان کې ولوېږي.

۱. ابن منظور، لسان العرب ج ۱۴ ص ۲۱.

۲. شيخ انصاري، الكاسب ص ۳۵ له قاموس المحيط نقل.

۳- یو شمېر فقها رشوت د قاضي جعل په مانا پوه شوی دی یعنی څه چې قاضي د جعل په عنوان د حکم په برابر کې اخلي رشوت دی، چې حکم په حق وکړي یا په باطل.

www.melitahrik.com
0777 400 116

قضاوت

قضا: په لغت کې ډېرې معناوې لري، چې ځينې يې دا دي: اتفاق، محکم، د کار له بشپړېدلو فراغت فيصله او د خصوصو ترمنځ حکم.

د قضا تعريف: فقهاوو د قضا معنا د شرع له نظره په متعددو ډولو کړې ده چې له هغې جملې يې يو تعريف داسې کړی دی: "هو الحكم بين الناس بالحق بما انزل الله" يعنې قضاوت د څېښتن تعالی له حکم سره سم د وگړو ترمنځ په حقه فيصله کولو ته وايي. دا تعريف يې کاساني، حنفي او ابن قاسم مالکي او خطيب شافعي کړی دی. يعنې قضاوت د خلکو ترمنځ په هغه څه کولو ته وايي، چې الله تعالی نازل کړی دی او ځينو يې داسې تعريف کړی دی: "هو الولاية الشرعية ممن هو اهل لها، والحکم المرتب على هذه الولاية" يعنې قضاوت يو شرعي ولايت دی، چې له هغه چا صادر شي، چې د قضاوت اهليت لري او په دغه ولايت يې حکم مرتب شي.

قضا په اسلام کې مهمه او مقدسه دنده ده؛ ځکه، چې په هر زمان او پېړۍ کې محکمه فريضه او د انبياء عليهم الصلوة والسلام د رسالت جزده او د څېښتن تعالی د بندگانو ترمنځ د عدالت تامين دی. له دې امله انبياء د قضاوت په دنده مکلف شوي دي لکه (يا داود انا جعلناک حليفة فى الارض

فاحکم بین الناس بالحق و لا تتبع الهوى فیضلک عن سبیل الله، ان الذین یضلون عن سبیل الله لهم عذاب شدید بما نسوا یوم الحساب" ^(۱) یعنی ای داوده! په تحقیق ته مې خلیفه کړې په ځمکه کې، نو په خلکو کې په حقه (عدالت) فیصله کوه، د خواهشاتو پیروي مه کوه، چې تا به د څښتن تعالی له لارې گمراه کړی، په تحقیق څوک، چې گمراه کیږي له لارې د الله تعالی هغوی ته سخت عذاب دی په سبب د هغه چې د حساب ورځ یې هېره کړله. او د اسلام پېغیر صلی الله علیه وسلم ته څښتن تعالی داسې فرمایلي دي: "و ان احکم بینهم بما انزل الله و لا تتبع اهواء هم" ^(۲) یعنی د دوی ترمخ فیصله وکړه (مطابق) له هغه څه سره، چې الله تعالی نازل کړي دي او د دوی د خواهشاتو پیروي مه کوه. او فرمایلي یې دي: "انا انزلنا الیک الكتاب بالحق لتحکم بین الناس بما اراک الله" ^(۳) یعنی په تحقیق ما تا ته کتاب نازل کړ په حق، چې د خلکو په منځ کې فیصله وکړي (مطابق) د هغه څه، چې الله تعالی درښودلي دي. په قرآن مجید کې داسې ډېر آیتونه دي، چې د قضا په اهمیت او قدسیت تاکید کوي.

د قضا شرعي حکم:

د پاس ذکر شویو او د هغو غونډې د نورو مبارکو آیتونو له حکم څرگندېږي، چې قضا د محکمو فرایضو له جملې ځینې ده، چې قرآن، سنت او اجماع

۱. ص / ۲۲.

۲. المائده / ۴۹.

۳. النساء / ۱۰۵.

ورباندي ټاکيد کوي. د ابوداؤد، امام احمد بن حنبل د رواياتو په حواله پېغمبر صلی الله عليه وسلم دغه قاضيان مقرر کړي دي :

۱- علي بن ابي طالب او ابو موسی اشعري رضي الله عنه يمن ته د قضا په صفت ولېږل او د ابو داؤد او ترمذي په روايت يې معاذ بن جبل رضي الله عنه يې د قاضي په صفت يمن ته وليږه.

۲- عتاب بن اسيد رضي الله عليه يې مکه معظمه کې قاضي وټاکه. همدارنگه د خلفا و راشدینو په وخت کې د قضا تو ټاکل ضروري او لازمي کارونه و حضرت عمر رضي الله عنه ابو موسی اشعري رضي الله عنه بصري ته او عبداللہ بن مسعود يې کوفي ته د قاضيانو په توگه واستول. هغه ستر اشخاص، چې د قضا په منصب ټاکل شوي او موفقانه يې دغه دنده سرته رسولې دا دي :

- ۱- حضرت عمر رضي الله عنه.
 - ۲- حضرت علي رضي الله عنه.
 - ۳- حضرت معاذ رضي الله عنه.
 - ۴- ابو موسی اشعري رضي الله عنه.
 - ۵- عبداللہ بن مسعود رضي الله عنه.
 - ۶- قاضي شريح او قاضي ابو يوسف رضي الله عنهما.
- د قضا د فرضيت او لزوم په برخه کې ټول علماء متفق دي او په همدې يې اجماع منعقد کړې ده.

قضا ته اړتيا کې حکمت :

په بشري ټولنه کې انسانان متفاوت دي. ځينې په خپلو شتمنيو قناعت لري. له هغو مشروعه استفاده کوي او د چا حقوقو ته سترگې نه اړوي، په مسالمت آمیزه شکل ژوند کوي د چا په حقوقو تصادم او تجاوز نه کوي، خو ځينې انسانان دغه صفات نه لري. برعکس شر خوبونکي وي د خپلو حقوقو له حدودو تجاوز کوي. يا د خپلې فطري جهل او ناپوهۍ غريزې له مخې به خپلې برخې قناعت نه کوي د نورو په حقوقو تجاوز کوي، چې هغه فطري غريزه الله تعالی داسې بيان کړې ده: "انه کان ظلوما جهولاً"^(۱) په تحقيق (انسان) ډېر ظالم او ناپوه دی. يا دا، چې فاميلي تربيه نه لري له علم او فرهنگ لرې وي، يا آلوده او فاسد محيط سره خلط وي ځکه چې الله تعالی انساني ټولنه داسې پيدا کړې، چې هيڅوک په ژوند کې له بل چا مستغني نه وي، بلکې په يو شکل له اشکالو يو بل ته اړتيا لري. شته من بزگر ته اړ دي، بزگر تاجر ته همداسې نور... قرآن مجيد دې حقيقت ته داسې اشاره کړې ده: "نحن قسمن بينهم معيشتهم في الحياة الدنيا ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً"^(۲) يعنې "مونږ د دوی روزي د دوی په منځ کې په دنيوي ژوند کې ويشلې ده او ځينې د دوی

۱. الاحزاب / ۷۲.

۲. الزحرف / ۳۲.

مو پر ځينو نورو په درجو کې لوړ کړي دي، چې ځيني د دوی ځيني تابع (مسخر) کړي.

نوراکړه ورکړه د انسان د ژوند مهم جز دی. په دې کې هم طبایع مختلفې دي: ځيني دغو معاملو کې دیانت او امانت داري نظر کې نیسي او ځيني برعکس د هغه وي، چې دا سلوک یې د کړکيچ موجب کيږي. دا ټول هغه عوامل دي، چې د قضا په ضرورت تاکید کوي.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د قضا د مشروعیت غرض او هدف

د قضایي نظام د وضع اساسي هدف د عدالت تامین او بشري ټولنه کې د انصاف تعمیم دی، چې په نتیجه کې یې د حقوقو او وجایو ترمنځ د توازن ساتلو رعایت راځي او دغه د توازن قانون نه یوازې انسانانو کې، بلکې په نورو کائناتو کې له اتم تر کهکشانو او شمسي منظومه کې هم جریان لري، چې د څېښتن تعالی په قدرت په کې تنظیم شوی دی. لکه، چې فرمایلي یې دي:

"ان الله یمسک السموات والارض ان تزولا و لئن زالتا ان امسکها من احد من بعده، انه کان حلیمًا غفورًا"^(۱) هرو مرو الله تعالی آسمانونه ساتي، چې له خپل ځای نه زائل نه شي او که (بالفرض) زائل شي هغه هیڅوک له زائیلېدلو نه ساتي مگر دی په تحقیق حلیم او بښونکی دی. او قرآن مجید کې د توازن ساتلو لپاره داسې اشاره شوې ده: "ان الله یامر بالعدل و الاحسان" په تحقیق الله تعالی په عدل او احسان کولو امر کوي، چې د حق او مکلفیت ترمنځ او د جرم او جزا ترمنځ او د خسارې او جبران ترمنځ او له ظالم نه مظلوم ته د هغه د حق په استرداد توازن برقرار وي.

د قاضي ټاکل او د قضاء د منصب منل:

له پورتنیو دلایلو څرگنده شوه، چې د قاضي ټاکل ضروري دي او د فقهاوو اختلاف په کې نشته او د قضا قبول او منل لاندې حکمونه لري:

۱- فرض عین: که د قضا لپاره یو شخص په ټولو شرایطو برابر وي او د ده په څېر بل څوک نه وي نو په ده د قضا منل فرض عین دي، ځکه که دی یې ونه مني بیا به بل یو ناپوه شخص قاضي شي، چې د ده په نااهلی به عدالت تر پینو لاندې شي.

۲- فرض کفایي: که څو تنه د قضا وړ اشخاص وي که یو له دوی په قضا ونه ټاکل شي او بل څوک وټاکل شي بیا به د هغه په نااهلی عدالت تر پینو لاندې شي.

۳- حرام: که د یو نااهل، بې کفایتې او جاهل شخص په قضا ټاکلو، چې حقوق ضایع او فساد شایع کېږي هغه ته یې قبول او منل حرام دي. دې برخه کې مشهور حدیث دی، چې: پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "القضاء ثلاثة: اثنان في النار و واحد في الجنة: رجل علم الحق و قضی به فهو في الجنة و رجل قضی للناس علی جهل فهو في النار، و رجل عرف الحق فجار في الحكم فهو في النار"

یعنې قضاوت درې ډوله دی: چې دوه ډوله یې دوزخ کې او یو یې په جنت کې دی، کوم سړی، چې حق وپېژانده او په هغه یې قضاوت وکړ هغه په جنت کې دی او کوم سړی، چې خلکو ته په جهل قضاوت وکړ هغه په اور د دوزخ کې دی، او کوم سړی، چې حق پېژانده او په حکم کې یې ظلم وکړ هغه په اور د دوزخ کې دی.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د قضاوت شرطونه:

قاضي بايد دغه شرطونه ولري:

- ۱- عقل: چې لیونی او ناقص العقله نه وي.
 - ۲- بلوغ: چې ماشوم نه وي.
 - ۳- حریت: چې غلام نه وي.
 - ۴- روغ حواس ولري، روند، کون او گونگ نه وي.
 - ۵- فاسق نه وي: ځینې فقهاء د فاسق فیصله نافذه بولي خو بل لوری د فاسق ټاکل په قضا حرام گڼي.
 - ۶- کافي علم او په شرعي علومو کامل تسلط ولري.
 - ۷- تقوی او پرهیزگاري ولري او الله تعالی حاضر او ناظر وبولي.
 - ۸- د اجتهاد قوت ولري په نزد د ځینې فقهاوو.
 - ۹- د عدالت تطبیق توان لري او منصفانه حکم وکولای شي، بدون له نظر کې نیولو د قوم، قبیله، خپلوي، ژبه، منطقه، دین، مذهب ... او نور.
 - ۱۰- د شرع په احکامو پابندي او التزام او د هغو له حدودو نه وتل.
 - ۱۱- د حقوقو او وجایبو ترمنځ د توازن رعایت، چې د مخه ذکر شو.
 - ۱۲- د اثبات په وسایلو کامل التزام او نفسي قناعت ولري.
- اداري فساد کې قضایي عوامل:

خرنگه، چې د قضاء هدف د عدالت تامین دی، نو د عدالت پایمالولو کې مؤثر علت په اداري فساد کې کیږي او د عدالت د پایمالولو اسباب داسې بیانولای شو:

- ۱- عدم اهلیت او بې کفایتی.
- ۲- د شرع په احکامو جهل.
- ۳- د شرع نصوصو ته اهمیت نه ورکول او لازم نه گڼل.
- ۴- قومي، قبیلوي، خپلوي، ژبني، دیني او مذهبي اړیکي او اثرات یې، الله تعالی فرمایلي دي: "یا ایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء الله و لو علی انفسکم او الوالدین و الاقربین"^(۱)
- یعنې: ای مؤمنانو! په انصاف ولاړ او سئ او د خدای لپاره شاهدي ورکوئ که څه هم ستاسې په ضرروي یا ستاسې د مور او پلار یا د خپلوانو په ضرر وي... " او فرمایلي یې دي: "ولا یجرمنکم شان قوم علی الا تعدلوا، اعدلو هو اقرب للتعوی"^(۲) او قومي دښمنی دې تاسې د دې باعث نه کړي، چې تاسې انصاف ونه کړئ، عدل وکړئ، عدل تقوا ته ډېر نږدې دی.
- ۵- د حق او مکلفیت ترمنځ د توازن مراعات نه کول.
- ۶- د جرم او جزاء ترمنځ د توازن رعایت نه کول.
- ۷- د خساره او جبران ترمنځ د توازن رعایت نه کول.
- ۸- رشوت او ارتشاء.

۱. النساء / ۱۳۵.

۲. المائدہ / ۸.

د اداري فساد په برخه کې به ځانگړې رساله نشر ته وړاندې شي، ان شاء الله
تعالی.

www.melitahrik.com
0777 400 116

قضاوت کي عدالت

په قضاوت کي عدالت دی په کار
بي عدالته قضاوت څه په کار
چې يوې سپرې نه پوستين سوزيږي يا يوې مږې نه بارگين وړانيږي
دا نه قضاوت نه قضاوت دی نه څار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
د کټه پيش سزا د قتل نه ده د موټر غلا سزا د ستل نه ده
د تلې سم په عدالت لره تار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
د سزا يو ډول تعزير بل قصاص يو د قاضي بل د شاکي دی په لاس
تعزير کي رای جهديت دی قرار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
قصاص مظلوم واخلي په حق ورسې تعزير محکوم شي په سبق ورسې
د خاص او عام فرق شريعت کي اظهار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
که د بنده حق کي بخښنه وشي يا له قصاص نه تېرېدنه وشي
په حق الله کي سهولت شي د وڅار
په قضاوت کي عدالت دی په کار
که درته راشي د کوم شي شکايت عاجل تصميم کي نشته هيڅ مصلحت

هر اړخيز غور او دقت دی بنه لار
په قضاوت کې عدالت دی په کار
"بناد" شي د خپلو کارمندانو ترمنځ پرېکړه کوه چې درته پېښ نه شي رنځ
دلا بدیلو حفاظت نه دی بار
په قضاوت کې عدالت دی په کار
عجب دفتر نه کړې وړانې سره مخ او مخلصین نه کړې د هیچا په سخ
ضرور یې تل صمیمیت ساته ځار
په قضاوت کې عدالت دی په کار

www.melitahrik.com
0777 400 116

رشوت ته د مخ کولو سببونه :

۱- تقوا نه لرل او د خدای تعالی په نزد د مسؤلیت نه احساسول.

۲- د دنیا حرص او شهوت پرستي.

۳- د رواتبو او معاشاتو کموالی.

او دا وروستنی سبب د رشوت مجوز نه شي کېدلای؛ ځکه، چې که ما یحتاجو ته یې کافي نه وي طلب د منصب یې مکروه دی.

عبدالرحمن بن سمره رضی الله عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل :
منصب مه غواړه، په دې صورت کې خپل نفس ته سپارل کیږی، او که یې ستا له غوښتنې منصب درکړ شي د خدای تعالی له خوا د هغه پر مخ وړلو کې کمک درسره کیږي. له همدې امله که قاضي پوه شي چې معاش یې د حوائجو د رفع کفایت نه کوي نو د قضاء منصب دې نه قبلوي خو په گناهو کې اخته نه شي. څرنګه، چې قضا درنده وظيفه ده او قاضي مکلف دی، چې ټول وخت د قضا دندې ته وقف کړي او په بل کار لاس پورې نه کړي خو خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، نو په دې برخه کې دولت هم مکلف دی، چې د هغه د ژوند ټول حوانج او ضروریات او د هغه د اهل او عیال اړتیاوې پوره کړي؛ ځکه، چې دی په خپله وظيفه اسیر او محبوس دی او د ده حابس دولت دی او فقهي قانون دی، چې هر حابس باید د محبوس د ژوند اړتیاوې پوره کړي او بل د قاضي فقر او احتیاج نه یوازې د رشوت غوښتلو موجب کیږي، بلکې د قاضي په فکر، ذهن، اعصابو او روحياتو کې خلل پېښوي او پېغمبر صلی

الله عليه وسلم قاضي د غضب او د اعصابو د ناآرامۍ په حال کې له حکم او فیصله کولو منع کړی دی.

د اسلام تاریخ رابښي، چې په صدر د اسلام کې قضاوتو ته مناسب رواتب او معاشات ورکول کېدل. مثلاً: پېغمبر صلی الله علیه وسلم، چې معاذ رضی الله عنه یمن ته د قاضي په صفت وټاکه مناسب معاش یې ورته مقرر کړ او ورته یې وفرمایل: لعل الله یجبرک و یؤدی عنک دینک "یعنې هیله ده، چې خپښتن تعالی دې د فقر جبران کړي او دین دې ادا کړي.

او عمر رضی الله عنه قاضي سلیمان بن ربیع ته پنځه سوه درهمه معاش مقرر کړی و او خپلو والیانو ته یې لیکلي وو چې نیک خلک او عالمان د قضا منصب ته ټاکئ او هغوی ته زیات او مناسب معاش مقرر کړئ. حتی که قاضي غني هم وي باید کافي معاش ورته ورکړل شي او هغه دې د معاش له اخستلو منع نه کوي؛ ځکه چې کله عمر رضی الله عنه عبدالله بن سعد (قاضي) ته معاش پېشنهاد کړ هغه قبول نه کړ. عمر رضی الله عنه ترې د نه قبولو پوښتنه وکړه. هغه وویل: زه شتمن یم ضرورت ورته نه لرم غواړم زما معاش صدقه شي. عمر رضی الله عنه ځواب کې ورته وویل: داسې مه کوه، بلکې قبول یې کړه؛ ځکه چې پېغمبر صلی الله علیه وسلم ما ته معاش پېشنهاد کړ. ما ورته وویل: هغه چا ته یې ورکړه، چې له ما زیات محتاج وي. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل: واخله و یې ساته یا یې صدقه کړه.

حضرت علي رضی الله عنه قاضي شریح ته د میاشتي (۵۰۰) درهمه معاش ورکاوه.

د امویانو زمانه کې په ولایت د مروان بن حکم کې د قاضي عبدالرحمن خولاني د هر قاضي معاش یو زر دیناره وو او د عباسیانو دوره کې د قضاوتو معاش نور هم زیات شو.

د قضاوتو په معاشونو کې د زیاتوالي سبب دا دی، چې قاضي په رشوت، طمع، فقر او احتیاج اخته نه شي. چې دا ټول څیزونه د عدالت د پایمالېدلو باعث گرځي.

د رشوت منفي اثرات

- ۱- په قضایي مصداق د اعتماد سقوط.
- ۲- د حقوقو ضیاع.
- ۳- په دوه برخو د ټولني وېش: لومړی زورور، ظالم او متجاوز او دویم بې چاره مظلوم او مستضعف.
- ۴- د عقدي فضا منځته راځي. د ښمني، د امنیت زوال او هرج مرج پیدا کيږي.
- ۵- د ملي وحدت متاثر کېدل.
- ۶- د غیر مشروع تجارت او کسب شیوع.
- ۷- د دولت او مخالفانو صفوف قوي کيږي.
- ۸- باندیني مداخلو ته زمینه مساعده کيږي.
- ۹- باندینيو استفاده کوونکیو ته زمینه مساعده کيږي.

حل د دې ټولو مشکلاتو له هغې جملې د اداري فساد او رشوت د عدالت په
تامین کې دی او د عدالت تامین د سم قضایي نظام په وجود کې راضي، چې
هغه بااهلیته، باکفایته او متقیان قضات تشکیلوي او غیر له هغو به دا ټول
خیزونه سم نه وي.

زمونږ په ټولنه او د بشر ټولو ټولنو کې د عدالت پیاده کولو په هیله.
و صلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد و اله واصحاب اجمعین.^(۱)

www.melitahrik.com
0777 400 116

۱. د دکتور محمد ایاز "نیازی" د مقالې په استفاده، چې د "عوامل فساد اداری و راهای حل آن" په
نوم سیمینار ته یې د کابل د علومو اکاډمۍ ته استولې ده.

د رشوت حکم په قرآن کریم کې

لومړۍ آیت :

الله تعالی فرمایلي دي : "ولا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام لتاکلوا فریقاً من اموال الناس بالاثم و انتم تعلمون"^(۱)
یعنې مالونه مو خپلو منځو کې په ناحقه او د باطل له لارې مه خورئ او هغه حاکمانو ته یې مه لېږئ، چې د خلکو مالونه په ناحقه خوري، په داسې حال کې، چې پوهېږئ.

د دې مبارک آیت لومړۍ برخه انسان د مال له خوړلو په حرامه او باطله لاره منع کوي، چې رشوت هم په کې راځي. څرنگه، چې یو له مصادیقو د حرامو رشوت دی، نو د مفسرینو په وینا (تدلوا بها) کلمه په رشوت صراحت لري او انسان د بل چا د مال له خوړلو د رشوت په توګه حتی له رشوت ورکولو نهې او منع کوي. دا مبارک آیت د مفسرینو په نزد، دوه ښودنې کوي : یوه دا، چې ظالمو حاکمانو باندې باید قضاوت ونه شي، چې په ناحقه حکم ونه کوي او بل دا، چې دا آیت شریف د رشوت په حرمت دلالت کوي. په مجمع البحرین

کې د (تدلوا) کلمه په دې دواړو معانیو راغلې ده او له (محتاج الفقه) نه یې یوازې د رشوت په معنا رانقل کړې ده.

علامه طباطبایي د (اکل، مال، بین، باطل) کلماتو له تشریح او توضیح کولو اود هغو له یوې بلې سره د اړیکو بیانولو وروسته د (ادلا) کلمې په برخه کې ویلي دي، چې:

(ادلا) د (تدلوا) مصدر ده او په شاه کې د اوبو راوېستلو لپاره د دلوي اچولو معنا لري او په دې مبارک آیت کې یې منظور حاکمانو ته رشوت ورکول دي، چې د دې مطلب لپاره بنکلی او لطیفه کنایه ده، چې د رشوت ورکولو منظور نظر حکم یې په شاه کې د لاندې اوبو په لاس راوړلو لپاره دی، چې د دلوي په رسی له هغې شاه راوېستل کیږي.

د (تدلوا) له کلمې له ادبي نظره دوه احتمالونه دي. یو دا، چې په (تاکلوا) کلمه عطف او مجزوم به نه وي، چې په دې صورت کې انسان له رشوت ورکولو نهی کوي (یعنې خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ او حکامو ته رشوت مه ورکوی).

او دویم احتمال یې دا دی، چې د (تدلوا) کلمه د نصب په محل کې قرار لري او عامل مقدر (ان) دی او له هغه مخکې (او) یې د عطف لپاره دی، بلکې د (مع) په معنا دی، تبدیلي یې داسې کیږي (مع ان تدلوا).

بناء پر دې د دې ایت مجموع یو کلام دی، چې د یوه منظور لپاره بیان شوی دی او هغه نهی ده. له دې، چې رشوت ورکوونکی او رشوت اخستونکی یو

بل سره سازش وکړي او د خلکو مال په ناحقه وخورې. یعنې خپل مالونه تاسې په خپلو منځو کې په باطله او د رشوت له لارې ونه خورئ. د المیزان له بیان څو نکتې په لاس راځي :

اوله نکته داده، چې د (ادلا) د کلمې معنا، چې د (تدلوا) مصدر غیر له رشوت د بلې معنا هیڅ احتمال نه لري، نو څرگندیږي، چې دا مبارک آیت د رشوت په نهې صراحت لري او همدارنگه له ادبي نظره که د (تدلوا) کلمه د (تاکلوا) په کلمه عطف وبولو او که د نصب په محل کې مقدر عامل (ان) وگڼو په هر صورت د رشوت په نهې دلالت کوي.

دوه یمه نکته داده، چې د رشوت کلمه په عام ډول د قضاوتو د قضاوت او هم د غیر قضاوتو په برخه کې کارول شوې ده؛ ځکه رشوت یوازې هغه نه دی، چې د قاضي د قضاوت او د حکم لپاره ورکول کیږي، بلکې هر حاکم او امر کوونکي ته که قاضي وي او که نه وي یو څه د چاله مال ورکړشي، رشوت نومېږي، چې خدای تعالی ترې نهې فرمایلي ده.

امام فخر رازي د (لا تدلوا بها الی الحکام) تفسیر په (لا ترشوها الیه) سره کړی دی نو ده له تفسیر هم څرگندیږي، چې رشوت په قاضي پورې منحصر نه دی، بلکې مطلق حاکم پورې صدق کوي؛ ځکه، چې د (فی الحکم) قید ورسره نشته دی.

همدارنگه تفاسیرو کې راغلي دي، چې یو له بله خپل مالونه په باطله طریقه ونه خورئ. لکه له لارې د غارت گری، غلا، فریب، چې رشوت هم یو له دې څیزونو ځینې دی.

دوه یم آیت :

"ولا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل الا ان تكون تجارة من تراض" ^(۱) یعنی خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ، مگر دا چې د تجارت او د دواړو خواوو په رضایت وي.

په کشف تفسیر کې (باطل) داسې تفسیر شوی دی، چې شریعت مباح کړی نه وي. لکه غلا، خیانت، غصب او دې ته ورته په نورو تفسیرونو کې هم راغلي لکه المنار، تبيان او طبري، خو ټولو تفسیرونو کې چې کومه معنا د (باطل) کلمې شوې ده، په کې (رشوت) هم شامل دی.

درېیم آیت :

درېیم آیت کې راغلي دي "سماعون للکذب اکالون للسحت" ^(۲) یعنی دروغو ته ډېر غوړ نیسي او ډېر حرام خوري. دا آیت شریف د یهودو د علماوو په برخه کې نازل شوی دی، د یهودو علماوو به له خلکو رشوت اخیسته او د خاوند تعالیٰ حکم به یې تغیر وو. په دې مبارک آیت کې له رشوت تعبیر په (سُحت) سره شوی دی.

د "سحت" معنا :

سحت د سین او حاء په ضمه او د سین په ضمه او د (حاء) په سکون هغه څیز ته وايي، چې کسب کول یې حلال نه وي، یعنی محرمه مکاسب.

۱. سورة النساء / ۲۹.

۲. مائده / ۴۲.

او (سحت) د حاء په سکون د نابودی او هلاکت معنا لري. که څوک ووايي: سخته يا اسخته، يعنې هغه يې له منځه يووړ له دې امله يې حرامو ته (سحت) ووايه، چې نابودي او عذاب لري.

بل قول په کې دا دی، چې: څرنگه حرام هيڅ برکت نه لري هغه يې په (سحت) سره ياد کړل او دريم قول دا، چې حرام، مروت او مردانگي له انسان سلبي او هغه ته سحت ويل کيږي.^(۱)

سحت ډېر مصاديق لري، چې له هغې جملې "رشوت" په حکم کې دی، او په ورپسې ايت شريف کې "فيسحتکم بعذاب اليم"^(۲) دې ته اشاره کوي، چې (يسحتکم) په دې آيت کې د (تاسې هلاکوي) معنا لري.^(۳)

د (سحت) کلمه په قرآن کریم کې يو ځلې د مضارع فعل په صورت او درې ځلې (السحت) په صورت راغلي ده او ټولو مواردو کې بس له (اکل) بيان شوی دی او د دې کلمې په تفسير کې، چې څومره روايتونه راغلي دي (سحت) يې د (رشوت) په معنا پېژندلی دی. لکه طبري، مجمع البحرين.

رشوت سره نور ډېر بد کارونه هم منځته راځي. لکه دروغ، ناحقه شهادت، د مستحق مال غير مستحق ته ورکول، چې د باطل مقصد اجرا شي. د درواغو شهادت اورېدل، له خاوند تعالی او رسول سره خيانت، بې مروتی او داسې

۱. الاحزاب / ۴۴.

۲. مجمع البحرين ج ۲ ص ۱۸۳.

۳. مجمع البيان ج ۱ / ۱۹۲.

نور خرنګه، چې دا ټول ناوړه اعمال په رشوت کې وجود لري. ځکه پېغمبر صلی الله علیه وسلم د (سحت) کلمه په (رشوت) سره معنا کړې ده.

د راغب په مفرداتو کې (سحت) د هغه پوستکي په معنا ده، چې وپستل کېږي... سحت او اسحت دواړه په متعدي معنا د هلاکولو په معنا استعمال شوي دي، او سحت، چې د حرام کار په معنا استعمال شوی دی، چې د هغه د کورنکي د ننگ او شرم باعث هم ګرځي. هغه هم له همدې باب یعنی متعدي ځینې دی، چې گویا د هغه دین او شرافت له منځه وړي. له دې امله (اکالون للسحت) داسې معنا کوي: څه شی، چې دین د دوی له منځه وړي، نو هر مال، چې په حرامه په لاس راځي سحت نومېږي او د دې آیت سیاق دا دی، چې له سحت نه رشوت مراد دی.

د یهودو یوې ډلې علماوو پېغمبر صلی الله علیه وسلم ته رشوت ورووړ، چې د خدای تعالی حکم ته تغیر ورکړي، ځکه په (اکالون للسحت) یاد شول. له دې امله، چې سحت د حرام او هم د رشوت په معنا راغلی معلومه ده، چې رشوت یو له څرګندو مصادیقو د حرامو څخه دی.

رشوت د احادیثو په روایاتو کې :

رشوت په سنت او روایاتو کې په دوه ډولو راغلی دی. یو ډول کې یې د رشوت عاملان د لعن موارد ګرځولي او بل ډول روایاتو کې رشوت د سحت، کفر، شرک او غلول (ټګي) سره یاد شوی دی.

د اول ډول له روایتونو ځینې دا دي :

- ۱- "لعن الله الراشي و المرثي في الحكم"^(۱)
- ۲- "لعن الله الراشي و المرثي و ما بينهما عيشي"^(۲) یعنی خدای تعالی په رشوت ورکوونکي او رشوت اخستونکي او د دوی ترمنځ واسطې باندې لعنت کړی دی.
- ۳- "لعن الله الراشي و المرثي و الراش الذي عيشي بينهما"^(۳) دې برخه کې روایات تواتر ته رسیدلي، چې په سند او دلالتونو کې یې کومه خبره نشته. په رشوت ورکوونکي رشوت اخستونکي او د دواړو ترمنځ واسطه باندې خدای تعالی لعنت کړی دی.
- له لعنت منظور به دا ډول روایاتو کې، چې رشوت سره ارتباط لري د لعن کلمه په قرآن شریف کې خپلو مشتقاتو سره ۴۱ ځلې تکرار شوی ده او په دې ټولو مواردو کې لعن له کفر، ظلم، دروغ، قتل، فتنه سره مل شوی دی لکه:
- "لعن الذين كفروا من بني اسرائيل"^(۴) یعنی د بني اسرائیلو کافرانو باندې لعنت شوی دی.
- "الا لعنت الله على الظالمين"^(۵) یعنی د خدای لعنت دی په ظالمانو باندې.

۱. شیخ عباس قمي، سفینه البحار ج ۳/ ۳۲۰.

۲. ابن حزم، المحلی ج ۹/ ۱۵۷.

۳. عبدالقواد عبدالباقي المعجم المقدسي.

۴. سوره رعد / ۲۵.

۵. مائده / ۱۳.

"يفسدون في الارض اولئك لهم العنة"^(۱) يعني ځمکه کې فساد کوي پر دوی دې لعنت وي.

دوه یم ډول روایتونه :

دا ډول روایات رشوت د سحت له مصادیقو گڼي او له هغه په کفر، شرک، غلولو او خیانت تعبیر کوي، چې دا روایتونه اکثره د شیعیه و په روایتی مجامعو کې دي.

دا ډول روایاتو پسې معمولاً وروسته د رشوت له کلمې د (فی الحكم) قید راغلی دی، چې رشوت مقید په قضاوت د قاضي پورې کوي، چې له دې ډول روایتو ځینې دا دي :

۱- پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي : "اباکم و الرشیوه فانها محض الکفر و لایثم صاحب الرشوة ریح الجنة"^(۲) یعنی له رشوت پرهیز و کړئ، چې محض کفر دی او د رشوت عامل به جنت بوي نه کړي.

۲- سماعه له امام صادق (رح) روایت کړی، چې فرمایلي یې دي : "السحت انواع کثیرة ... منها اجرا الزانية و ثمن الخمر، و اما الرشا فی الحكم فهو الکفر بالله العظیم"^(۳) یعنی سحت حرام او په خو ډوله دی. له هغې جملې د زنا کارې بنځې مزدوري، د شرابو بیه او رشوت کفر په خدای تعالی پورې دی.

۱. کنز العمال ج ۱۲ / ۶.

۲. وسایل الشیعیه ج ۱۷ / ۹۲.

۳. علامه علي، كشف الراد فی تجرید الاعتقاد، ص ۴۵۴.

په دې روایتونو کې له کفر مراد اصطلاحي یعنی عملي کفر دی نه عقیدتي یعنی د گناه غلظت رانښيي، چې د رشوت په عمل یې د خدای له فرمان سر غړولی یا په دې کار کولو رانښيي، چې په حلاله طریقه روزي نه مومي نو په حرامو لارو یې لاس پورې کړی او دا یو ډول بې اعتقادي د خدای تعالیٰ په رازقیت باندې، که څه هم د خدای تعالیٰ په رازقیت عقیده لري، خو باید په عمل کې هم ترې منکر نه شي.

د شرک معنا :

همدارنگه شرک عبارت دی له اعتقاد په دې، چې څوک د خدای تعالیٰ په ذات، صفاتو او افعالو کې (العیاذ باللہ) شریک وگڼي، اما دلته مراد له شرک د گناه غلظت دی نه اصطلاحي او عقیدوي شرک، نو څرگنده شوه، چې رشوت له داسې شدت او تاکید چې خدای تعالیٰ او رسول الله باندې کفر بلل شوی دی او حتی تر دې، چې له خدای تعالیٰ سره د جنگ کولو په منزله کې دی هم لوړ او بد دی.

رشوت په اجماع کې :

اسلامي فقهاوو د رشوت د تحریم په برخه کې اجماع کړې ده. ویلي یې دي :
 "اجمع اهل الاسلام على تحريم الرشأ فی الحكم" ^(۱) یعنی مسلمانانو په

۱. محقق کرکي علی بن الحسین، جامع المقاصد فی شرح القواعد انتشارات ال بیت ج ۴ ص ۲۵.

اجماع د رشوت په حرمت حکم فرمایلی دی او هم یې ویلي دي: "وهي حرام بالاجماع" یعنی رشوت په اجماع حرام دی.

د رشوت په حرمت سربېره، چې په کتاب الله، سنت رسول الله او اجماع امت باندې حرام دی، د رشوت په ورکولو کې مرسته او کومک هم حرام دی لکه چې خدای تعالی فرمایلي دي:

"ولا تعاونوا على الاثم و العدوان"^(۱) یعنی رشوت ورکونکی هم گناه کار دی؛ ځکه چې رشوت ورکول په گناه او دښمنۍ باندې مرسته ده. نو سربېره په رشوت اخیستونکی، رشوت ورکونکی هم گناه گاریږي. لکه چې پېغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "لعن الله الراشي و المرتشي"^(۲) یعنی په راشي او مرتشي لعنت دی، حتی چې د دوی ترمنځ واسطه کوونکی هم گناه گار دی، چې د حرمت دلایل به یې د رشوت ارکان عنوان لاندې راشي.

د رشوت ارکان:

د رشوت ارکان څلور دي:

۱- راشي.

۲- مرتشي.

۳- رایش.

۴- د رشوت مال.

۱. محمد بن علی شوکانی، سیل الاوطار بن احادیث سید الاخبار بیروت ج ۱ ص ۲۱.

۲. مائده / ۲ سید علي رياض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل انتشارات ال بیت ج ۱ / ۵۰۵.

۳. محمد حسن نجفي اصفهاني، جواهر الکلام ج ۴ ۵۲۲.

۱- د رشوت لومړی رکن راشي (رشوت ورکونکی) :

د رشوت حرمت راشي، مرتشي او د دوی ترمنځ واسطې کولو والا ته دی، خو د ضعف د شدت له مخې ځینې حالاتو کې توپیر کوي. وگورئ، چې د رشوت حرمت مرتشي ته د اطلاق عمومیت لري. حال دا، چې ځینې مواردو کې د راشي له خوا رشوت ورکول د راشي لپاره جائزوي لکه، چې د حق حاصلولو لپاره یې بې له رشوت ورکولو بله هیڅ لاره نه وي؛ نو د خپل حق د حصول لپاره رشوت ورکونکی نه گناه گاریږي، چې دا موضوع په لاندې ډول مخې ته راځي :

د حق حاصلولو لپاره رشوت ورکول :

محمد حسن اصفهاني نجفي په جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام کې راوړي دي چې: "نعم لو کان التوصل بها الی حق قد توقف علی ذالک لم یاثم هو و اختص الاثم بالاخذ" یعنی، هو! که حق ته رسیدل رشوت پورې موقوف وي رشوت ورکونکی نه گناه گاریږي، بلکې رشوت اخستونکی گناه گاریږي؛ نو څرگنده شوه، چې د خپل حق حاصلول یې بې له رشوت ورکولو بله لاره نه لري. په داسې حال کې رشوت ورکول جواز لري که څه هم اخستونکي ته یې اخیستل حرام دي. همدارنگه مبسوط کې راغلي دي :

"ان کان لاجراء منه علی واجبه لم یحرم علیه ان یرشو کذلک لانه یستنفذ ماله فیعمل ذلک له و یحرم علی الاخذ"^(۱) یعنی که رشوت ورکول د کوم واجب کار لپاره وي په دغه قصد حرام نه دی ځکه چې دی په دغې وسیلې خپل مال ته له تلف نجات ورکوي. که څه هم رشوت اخیستونکي ته حرام دی (قاضي وي که د دولت بل کوم کارمند یا مصلح).

او المغني ابن قدریه ویلي دي "ان رشاه لیدفع ظلمه او یجریه علی واجبه فقد قال: عطاء جابر بن زید والحسن لا باس به" یعنی په دې قصد، چې ظلم له ځان نه دفع کړي یا خپل واجب کار روان کړي.

یو شمېر فقهاوو لکه عطاء جابر بن زید او حسن ویلي دي، چې باک نه لري. په سنن کبری کې راغلي دي: "عن وهب لیست الرشوة التي یاثم فیها صاحبها بان یرشوه فیدفع عن ماله و دمه انما التي تاثم فیها ان ترشو لتعطي ما لیس لک"^(۲) یعنی له وهب روایت دی: هغه رشوت، چې ورکونکی یې گنهگار یږي، دا نه ده، چې د رشوت په ورکولو داسې څه په لاس راوړي، چې ستا نه وي.

ابن حزم ویلي دي: که څوک وتوانیږي، چې بې له رشوت ورکولو ظلم له خپل ځان دفع کولای شي د یوه فلس په اندازه رشوت ورکول هم جائز نه دي، خو که د ظلم له دفع کولو ناتوانه وي او د حق د تحصیل لپاره غیر له رشوت ورکولو

۱. جواهر الکلام مخکینی. مرجع ج ۴ ص ۱۳۱.

۲. سنن کبری سابق ج ۱۰ ص ۴۳۸.

بله لار نه لري خدای تعالی یې د دې آیت شریف په دلیل "لا یكلف الله نفساً الا وسعها" دی، نه نیسي.^(۱)

او محقق طباطبایي لیکلي دي: که د حق په لاس راوړل یې له رشوت ورکولو ممکن نه وي د رشوت ورکول په کې جائز دي ځکه چې د دې فقهي قاعدې (الضرورات تبيح المحظورات) له مخې، چې اضطراري حال حرام او ممنوع څيزونه هم مباح او جايز وي، د هغه رشوت ورکول هم جايز وي.^(۲)

د حق په لاس راوړل د ژوند له ضرورياتو دی. هر څوک حق لري، چې خپل حق په لاس راوړي او رشوت ورکول، چې د محظوراتو (ممنوعاتو) له جملې دي حق ته د رسېدلو لپاره یې ورکول مباح کېږي. لکه، چې لوړې او تندي لپاره، چې مرگ سره مخ کېږي. له محرمانو تناول ورته حلال گڼل کېږي.

او محمد حسن نجفي اصفهاني لیکلي دي: "انسان کولای شي، د خپل حق په لاس راوړلو لپاره په رشوت يا په مثل د هغه چې د اختيار په وخت کې د هغو اجرا کول حرام وي، لاس پورې کړي او اجراء یې کړي، ځکه چې د دغه رشوت ورکول د زور له مخې دی او شرعاً او عقلاً په دې حال کې رشوت ورکونکی د مکره په حال کې دی، چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د دې فرمودې له مخې (رفع ما استکروهو علیه) یعنی د هغه عمل گناه چې په زور شوی وي زما له امت پورته شوی یعنی مواخذه یې رفع شوې ده او همدارنگه په حدیث شریف کې راغلي دي، چې: "رفع عن امتی ما لا یطيقون" یعنی زما

۱. ابن حزم، المحلی ج ۹ / ۱۵۷.

۲. ریاض المسائل ج ۱ / ۵۰۵.

له امت تحميلي گناه لري شوې ده او کېدلای شي پر دې قول (لا ضرر ولا حرج) قاعده استدلال شي. په دې معنا، چې د حق د تحصیل لپاره رشوت ورکول، چې حرام دي، خو چې غیر له هغه بله لار يې نه وي موجب د ضرر او حرج ده، چې پېغمبر صلی الله عليه وسلم د (لا ضرر ولا ضرار فی الاسلام) او د (ولا حرج فی الدين) فرمودو له مخې يې حرمت نفي شوی دی. يعنې هغه حکم، چې موجب يې ضرر وي يا يې مکلف په مشقت کې اچوي په اسلام کې وجود نه لري. دا و د رشوت له څلورو ارکانو د لومړي رکن (راشي) په برخه کې لنډ معلومات، چې په پورته ډول وړاندې شو. اوس د رشوت د دويم رکن (مرتشي) په بيانولو پېل مخې ته راځي.

د رشوت دوه يم رکن مرتشي:

مرتشي هغه دی، چې د رشوت پر اخیستلو د شريعت او قانون په خلاف کار کوي. که قاضي وي په ناحقه حکم کوي، که د ادارو کارمند وي د نورو د حقوقو د تضييع موجب گرځي.

د رشوت اخیستلو په حرمت کې هيڅ اختلاف نشته، د رشوت د دې رکن د حرمت په برخه کې د اثبات دلايل د الله تعالی له کتاب قرآن مجيد او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له احاديثو او دامت له اجماع او عقل د رشوت تر نورو ارکانو خورا ډېر دي، او زيات تاکيد د رشوت په حرمت د هغه په اخیستونکي پورې تعلق لري او د فقهاوو له فتاواوو لاندې خو دلايل ذکر کوو:

شیخ طوسی ویلی دی "وهو حرام علی المرتشی بکل حال"^(۱) یعنی د رشوت اخیستل په هر صورت اخیستونکي ته حرام دي، (بکل حال) کلمه بنیې، چې دا قول مطلق دی.

فاضل مقداد لیکلي دي "و اما اخذها فهو فاعل حرام سواء حکم بحق او باطل للدفاع او علیه"^(۲) یعنی رشوت اخیستونکی د حرام فعل فاعل دی. که په حق حکم وکړي او که په باطل، که د راشي په گټه وي یا په نقص د هغه. شافعي محي الدین د رشوت د حرمت په برخه کې ویلي دي "تفقوا علی تحريم الرشوة علی القضاء بحق او باطل او تعجیلاً لقضاء بحق او باطل" یعنی علماوو د رشوت د حکم د تحریم په مورد کې اتفاق کړی. که قضاوت یې په حق وي یا په باطل یا لپاره د معطلولو د قضاوت، په حقه وي یا په باطل د دوی منظور مرتشي دی.

سرخسي ویلي دي: "الرشوة فی الحکم و هو حرام"^(۳) رشوت په قضاوت کې حرام دی او (فی الحکم) قید یې قرینه ده چې د دوی منظور مرتشي دي. ابن قدامه ویلي دي: "و اما الرشوة فی الحکم فحرام بلا خلاف" یعنی رشوت په فیصله او حکم کولو کې یې له خلافه حرام دی.

په مواهب الجلیل کې راغلي دي، چې: "یحرم علی القاضی اخذ الرشوة فی الاحکام یدفع بها حقا او یشهد بها باطلا"^(۱) یعنی د قاضي لپاره رشوت

۱. شیخ طوسی: المبسوط ج ۸ ص ۱۵۱.

۲. کنز العرفان ۱۳/۲۸.

۳. سرخی، المبسوط ج ۲/۲۷.

اخيستل حرام دي، چې د هغه په توگه حق باطل كړي، يا باطل په پنبو ودروي.

د فقهانو له ويناوو څرگندېږي، چې رشوت اخيستل مطلقاً په هر حال كې حرام دی. كه په حق حكم وكړي كه په باطل، په نفع د رشوت وركوونكي وي او كه د هغه په ضرروي، چې د قاضي په حكم كې اثر وكړي او كه يې ونه كړي، دا و د رشوت دويم ركن، چې څه نا څه شرح شو. اوس د رشوت د دريم ركن بيانول مخې ته راځي.

د رشوت دريم ركن (رايش) :

د رشوت دريم ركن (رايش) يعنې هغه د راشي او مرتشي ترمنځ واسطه والا دی، چې د احاديثو په روايتو كې (الماشي بينهما) او په (بينهما يمشي) سره ياد شوی دی.

په مجمع البحرين كې راغلي دي، چې "الساعي بينهما يزيد لهذا ويستنقص لهذا وهو الرايش" (۲)

يعنې څوك، چې د رشوت وركوونكي او رشوت اخيستونكي ترمنځ هاند او هڅه كوي چې د رشوت پيسې زياتې او كمې كړي هغه ته (رايش) وايي.

په لسان العرب كې راغلي دي: "الرايش الذی يسعى بين الراشي و المرتشي" (۳) يعنې رايش هغه دی، چې د رشوت وركوونكي او رشوت

۱. مواهب الجليل ج ۸ / ۱۱۵.

۲. مجمع البحرين ج ۱ / ۱۸۴.

۳. ابن منظور لسان العرب ج ۱۴ / ۳۲۲.

اخيستونكي ترمنځ مصالحه كوي، چې د رشوت په اندازه كې د يو او بل توافق راوولي.

زمحشرى ويلى دي: "والمراء بالرايش هاهنا الذى يسعى بين الراشى و المرتشى لانه يريش هذا من مال هذا"^(۱) يعنې رايش هغه څوك دى، چې د راشي او مرتشي ترمنځ په تلاش كې وي، چې د راشي د مال مرتشي ته رشوت وركوي.

څرنگه، چې رشوت بد او د ټولني له كرهېږنو اعمالو ځينې دى او غير له شرعي نهې په عقل او عرف كې يې هم قباحت روښانه دى، د هغو عاملان هاند كوي هغه (رشوت وركول) پټې وساتي او د لېدونكو له سترگو يې لرې گوښه سرته ورسوي، له دې امله يو شمېر افراد، د واسطې په عنوان د راشي او مرتشي ترمنځ د ارتباطي پله په څېر فعاليت كوي. لومړى د افرادو او د هغوى د مشكلاتو پېژندنه كوي او طرفين يو له بل نه ترس او وهمه لري، له دې امله د رشوت په برخه كې وارد روايتونه سربېره په رشوت وركونكي او رشوت اخستونكي د هغوى ترمنځ واسطه باندې هم، چې لعنت ويل شوى دى معلومېږي، چې دا هم يو حرام كار دى گناه ده او ټول احاديث، چې د رشوت وركونكي او د رشوت اخستونكي په باره كې راغلي د هغو ترمنځ د واسطو لپاره هم دي، ځكه چې درې واړه د رشوت په كار كې يو بل سره همكاري كوي او هر يو د خپل نقش په اندازه په دې ستره گناه كې شريك دى.

۱. زمحشرى، الفائق فى غريب الحديث ج ۲ / ۲۰.

د رشوت څلورم رکن د رشوت مال :

د رشوت څلورم رکن د رشوت مال دی، چې رشوت ورکوونکی یې خپل باطل مقصود ته د رسېدو لپاره یې رشوت اخیستونکي ته ورکوي. په دې برخه کې، چې څه د بحث وړ دی دا دی :

آیا هغه څه، چې رشوت ورکوونکی یې د رشوت په ورکولو لاس ته راوړي د رشوت عنوان لاندې راځي که نه؟ مثلاً څوک چې قاضي ته رشوت ورکړي، چې په نفع یې حکم وکړي، او له دې لامله دې رشوت یوه اندازه پیسو ده پورې تعلق وموند، آیا دغه پیسې حرامې دي که نه؟ دا مسئله که څه هم فقه کې مطرح شوې نه ده، خو ځواب کې یې باید وویل شي: دې مسئله کې که د راشي په نفع په باطله توګه حکم وشي او د بل حق تصاحب کړي باید، چې حرام وبلل شي؛ ځکه چې عدواناً د غیر په مال کې تصرف کوي، او داسې تصرف د غیر په مال کې په باطل د مال خوړل دي، چې د دې مبارک آیت له مخې "لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل" خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله مه خورئ. ځکه، چې نهې ترې شوې ده.

له پورتنیو ذکر شویو مبارکو آیاتو او سپېڅلو احادیثو او د اسلامي امت له اجماع او معقولو دلایلو څرګندېږي، چې د رشوت خوړلو مسئله په اسلام کې دومره بده او قبیحه ده، چې د کبیره ګناهو په لړ کې ځای نیسي؛ نو له دې لارې که په نوم د هدیه، تعارف، حق الزحمه د پښو کرایه، انعام او داسې په نورو نومو له کوم څیز استفاده وشي هغه هم رشوت بلل شوی، چې په

غولوونکو عبارتو او عناوینو د رشوت په ماهیت کې تغیر نه راځي، په هر صورت له دې لارې، چې پیسې یا کوم څیز اخستل کیږي حرامې او نامشروعې دي.

رشوت ورکول او رشوت اخیستل د اجتماعي عدالت مهم مانع کوونکی دی او قانون ماتونه منځته راولي او منحرف خلک د خپلو شومو هیلو د ترسره کولو لپاره د رشوت په توګه قانون ماتوي. نو هر څوک د رشوت قباحت باندې پوهیږي، له دې امله د عقل او نقل په مقتضی د هر سالم عقل څښتن متقي انسان د رشوت له داسې مهم خطر ځان ژغوري او مجادله ورسره کوي، دا ځکه، چې د رشوت په بلا اخته کسان د خدای تعالی د قهر، غضب او لعنت مورد ګرځي، دنیا کې یې دغه بې تربیه ګي امکان لري، چې نسل کې یې هم پیدا شي او په آخرت کې به په ډول ډول عذابونو وکړول شي. دا ځکه، چې د چا په وینه، غوښه او پوستکي کې حرام مال ګډ شي په معنوي، بدني او روحي روزنه کې یې بدې اغیزې کوي او د انسانیت له لارې بې لارې کیږي، غوښه، پوستکی او هډوکي یې له حرامو جوړیږي او د چا وجود چې له حرامو جوړ وي معنویت او ښو اخلاقو ته تمایل نه نیسي. لکه، چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "کل لحم نبت عن الحرام فالنار اولی به"^(۱) یعنې هر هره غوښه، چې له حرامو جوړه وي اور ورته غوره دی.

د رشوت په توګه ټولنيز نظام ګډوډ پيږي، د اقتصاد سالم بنيادونه او د ټولني ټينګې اړيکې سستوي، بدې او ناکاره اړيکې د ذلت، خواری، ظلم، چل، فريب روحيات رواجوي.

خرنګه، چې رشوت شريعت کې حرام دی. شرعاً يې حلال ګڼل سړی کفر ته باسي، نو رشوت، چې داسې يو ناوړه او کرغېړن کار دی، چې د حلال ګڼلو په صورت کې يې مرتکب کافر کيږي لازم دي، چې په کلکه ترې ډډه او ځان ژغورنه وشي او ټينګې تقوی ته مخ واړول شي.

د رشوت مالکيت او ضمان :

خرنګه، چې د رشوت مال حرام دی له دې کبله يې د رشوت اخيستونکي مالکيت په کې نه صحيح کيږي. بناء پر دې رشوت اخيستونکی مکلف او موظف دی، چې هغه د رشوت مال بېرته خپل خاوند (مالک) رشوت ورکونکي ته ورکړي او که د رشوت عین مال تلف شوی وي که مثلي وي د هغه مثل دې ورکړي او که قيمتي وي د هغه قيمت دې رشوت ورکونکي ته ورکړي، په هر حال رشوت اخيستونکي باندې واجب دي، چې د رشوت مال خپل خېښتن ته بېرته ورکړي؛ ځکه، چې د رشوت د مال ملکيت د هغه له خېښتن (رشوت ورکونکي) سره پاتې دی.

نو په حرام خيز، چې د غير لاس مستقر شي د "علي الید ما احدث حتی تودی" قاعدې له مخې يې ضامن دی.

ابن قدامه ليكلي دي: "فاذا ارتشى الحاكم او قبل هدية ليس له قبولها فعليها ردها الى اربابها"^(۱) که حاکم او قاضي رشوت واخلی او یا هدیه قبوله کړي هغه رشوت او هدیه دې خپل خېښتن ته رد کړي، د دې لپاره، چې دا مال یې په ناحقه او بې له شرعې مجوز اخیستی دی. همدارنگه د (العقود تابعة المقصود) یعنی عقدونه د مقصود تابع دي نو که څوک له کوم عقد لکه (هبه) فاسد او غیر شرعي قصد ولري دغه عقد یې هم فاسد دی، له دې امله که د معاملې دواړه خوا د عقد د خپلې معنی قصدونه لري، بلکې له لفظ د بلې معنا قصد ولري یا ایجاب او قبول د هزل او شوخی په قصد وکړي. دغه معامله حقیقت نه پیدا کوي، نوکه معامله د کوم حرام کار متضمنه وي لکه د انګورو بیع د مسکرو مشروباتو جوړولو په قصد، دغه معامله باطله او حرامه ده ځکه چې له معاملې د حرام فعل قصد شوی دی.

نو عقود، چې د هبه، وقف، بیع، عاریت او ... په لفظ د رشوت ورکولو په قصد اجرا شي یو هم د دې عقودو حقیقت نه پیدا کوي. له دې امله د رشوت مال د هغه د خېښتن (راشي) په ملکیت کې باقی دی، او رشوت اخیستونکی، چې د چا مال مثلاً د هبه په عنوان قبض او اخیستی وي باید هغه خپل خېښتن ته بېرته ورکړي او که هغه یې تلف کړی وي د هغه مثل یا قیمت دې ورکړي بناء پر دې که د چا له خوا رشوت د هبه، بیع، وقف یا بل څه په نوم واقع شي بیا یې هم خاوند ته په بېرته ورکولو ملزم دی.

د محاباتي بيع په ترڅ کې رشوت :

محابات د (حبو) له مادې د هديه، تحفه، سوغات، ډالۍ، د طرفينو عطا او د ورکړې معنا لري، او يو له مشتقاتو يې د (حبون) گړه ده، چې فقهي اصطلاح کې د گوتې ساعت (گړۍ) او داسې د بل څيز معنا پورې اختصاص لري، چې پس له مرگ يې مشر زوي پورې اختصاص مومي.

او محاباتي بيع هغه ده، چې : څوک يو څيز له خپل اصلي قيمت په کم قيمت وپلوري يا يې واخلي، چې په مقابل کې يې هغه خپل مورد نظر هدف ته ورسېږي نو که محاباتي بيع د رشوت په قصد وي څرنگه، چې حرام اثر پرې مرتب شوی وي ځکه هغه بيع باطله وي. لکه د لس زرو افغانيو قيمت والا څيز، چې په قاضي يا په بل کارمند په پنځه زره افغانۍ وپلورل شي، چې له دې لارې د هغه رضایت ترلاسه کړي، او په نفع يې حکم ورکړي يا يې بل کار سرته ورسوي. څرنگه، چې دا ډول معامله د رشوت په قصد سرته رسېدلې وي باطله ده ځکه چې قصد د عقد اصلي رکن دی او څرنگه، چې قصد په دا ډول معاملو کې د حرام هدف لپاره وي معامله هم حراموي، او دا، چې د معاملې قصد حقيقت نه وي موندلی اصلاً معامله نه وي شوې نو فقها دا ډول بيع حرامې باطلې او د رشوت له مصاديقو گڼي ليکلي يې دي :

"و مما يعد من الرشوة او يلحق بها المعاملة المشتملة على المحابة"^(۱)

يعني له هغه څيزو، چې رشوت گڼل کيږي يا په رشوت پورې ملحق کيږي

محاباتي معامله ده، دوی ویلي دي که محابات په دې قصد اجرا شي، چې قاضي د ده په نفع حکم وکړي یا داسې بل شرط یې د عقد په ضمن کې نظر کې نیولی وي، هغه رشوت او حرام دی؛ او سربېره پر دې، چې حرام دی، فاسد هم دی، چې تمليک او تملک په کې نه راځي، په هغه منصوصي دلایلو، چې د راشي په ملکیت کې د رشوت د مال په بقا دلالت کوي، دا ډول معاملې باطلې دي.^(۱)

د فقه په کتاب القضاء کې راغلي دي: چې په دې معامله کې هدف د قاضي د نظر جلبول دي، چې د حکم په صادرولو کې د ده نفع په نظر کې ونیسي او هر عقد، چې قصد یې د حکم په صادرولو کې د قاضي د توجه جلبول وي د رشوت له اقسامو گڼل کیږي.^(۲)

www.melitalibrary.com
0777 400 116

۱. جواهر الکلام ج ۲۲ / ۱۴۹.

۲. سید عبدالکریم موسوي اردبيلي، فقه القضاء، انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی ص ۳۴۵-

په محاباتي بيع کې د اهل سنت د فقهاوو نظر:

ابن قدامه ويلي دي: "لا ینبغی لقاضي ان يتول البیع و الشراء بنفسه"^(۱)
قاضي ته نه بنایي، چې په خپله پلورل او رانیول وکړي په دې دلایلو.

۱- پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "ما عدل و ال اتجرفی رعیته
ابدا" یعنی اسلامي والي او حاکم، چې په خپله رعیت سره پلورل او رانیول
کوي هیڅکله یې عدالت نه دی کړی.

۲- دی (قاضي) خلک پېژني او محاباتي بيع ورسره کوي.

۳- قاضي د خلکو له خدمت وځي، قاضي باید د قضا ځای ته اول وخت کې
ورشي د خلکو مشکلاتو ته رسېدنه وکړي، نه دا چې په معاملو او نورو کارو
پسې وي لکه چې ابوبکر رضي الله عنه تصمیم ونيو، چې د معاملو لپاره بازار
ته ولاړ شي. اصحابو ورته وویل: دا کار تا د خلکو له کار کولو وباسي. ده ورته
وویل: نشم کولای، چې عیال مې بې مصرفه پرېږدم او ضایع یې کړم. نو
اصحابو رضي الله عنهم ورته له بیت المال مصرف وټاکه نو دې له معاملو کولو
منصرف شو.^(۲)

۴- له امام ابوحنیفه رحمه الله علیه نقل شوي دي، چې قاضي ته معامله
مکروه ده. د پلورلو او رانیولو لپاره دې وکیل ونیسي. ځکه، چې خلک

۱. المغنی ج ۱۱ ص ۴۳۹.

۲. همدغه مرجع المغنی ج ۱۱ ص ۴۳۹.

قاضي وگوري هغه پېژني. په هماغه دليل د ابوبکر رضي الله عنه معامله
ورسره کوي.^(١)

www.melitahrik.com
0777 400 116

د رشوت ډولونه :

رشوت دوه ډوله دی یو مالي او بل غیر مالي :

مالي رشوت : مالي رشوت هغه دی، چې یو عین شی په رشوت ورکړل شي، چې تفصیل یې پورته مباحثو کې مفصل یاد شو او غیر مالي رشوت په لاندې ډول بیانوو :

غیر مالي رشوت :

رشوت په مال پورې منحصر نه دی، بلکې غیر مالي اعمال لکه اقوال هم رشوت کېدلای شي. د مثال په ډول څوک چې د قاضي د نظر د جلبولو لپاره د هغه ستاینه کوي، تکریم او تعظیم یې کوي، یا یې په نفع خبرې او تبلیغ کوي، دا خیزونه حرام دي یا یې کارونه کوي. ما یحتاج یې کور ته اخلې، موټر یې ترمیموي... دا ټول په رشوت کې راځي، له دې کبله محقق یزدي ویلي دي : رشوت کله مال وي لکه عین او منفعت او کله د قاضي لپاره عمل وي لکه د کپړو جوړول، د کور اعمار او کله قول وي لکه ستاینه او مدح، چې زړه یې ځان ته راوړوي او په نفع یې حکم وکړي او کله فعل وي، چې د قاضي ما یحتاج پوره کړي، چې دا ټول حرام دي.^(۱)

د اهل سنت او جماعت له نظره د غیر مال رشوت :

په اهل سنت او جماعت کې هم غیر مالي رشوت حرام گڼل شوی دی.

۱. شوکانی نیل الاوطار بیروت ۱۹۷۳ ج ۲۲۲/۵.

شوکانی ویلی دی: په اسلام کې هر خیز، چې فایده ولري مال وي که منفعت یا کار، چې د رشوت په قصد وي حرام دی، پیسې وي که جامې لکه، چې د خیبر یهودیانو عبدالله رواحه ته پېشنهاد کړی و، او که خوراکي خیزونه وي لکه، چې د منې تعارف عمر بن عبدالعزیز ته شوی و او همدارنگه هدیه، قرض، عاریت، چې د رشوت په نیت وي یعنې چې کومه ورځ به قاضي یا بل کارمند ده سره په ناحقه مرسته وکړي دا رشوت او حرام دی. ^(۱) همدارنگه په همدې کتاب مجمع البحرین کې راغلي دي، چې: "ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له ويحمل على ما يريد" ^(۲) یعنې رشوت هغه خیز دی، چې فرد یې حاکم یا بل کارمند ته ورکوي، چې په نفع یې حکم وکړي یا د ده په میل عمل وکړي، دلته د (وغیره) لفظ نه عمومیت څرگندېږي. یعنې، چې غیر له قاضي بل چا ته رشوت ورکول هم رشوت او حرام دي او د (ويحمله على ما يريد) جملې نه معلومېږي، چې غیر له قضاوت نورو امورو کې هم د مال ورکړه رشوت دی.

ابن اثیر د رشوت په برخه کې ویلي دي: "الوصله الى الحاجة بالمصانعة" ^(۳) یعنې رشوت هغه دی، چې څوک د یو شي په ورکولو خپلې غوښتنې ته ورسېږي، دی تعریف کې هم د قاضي قضاوت او د نورو ادارو او مؤسسو کړنې شاملې دي.

۱. فخر الدین مجمع البحرین ج ۱ / ۱۸۴.

۲. قیوی، مصباح المنیر ج ۱ / ۲۲۲.

۳. زمحشری، الفایق فی غریب الحدیث ج ۲ / ۴۰.

ثاني شهيد ويلى دي: "انفق المسلمون على تحريم الرشوة على القاضى و العامل"^(۱) يعنى ٲول مسلمانان د رشوت ٲه تحريم قاضى او عامل ته اتفاق لري، د رشوت دغه حرمت، چي د قاضى لپاره دى همدا ٲول د هر كار سند لپاره هم دى.

هديه (د هديي مقصد او ٲولونه):

د هديه ٲېژندل گلوي:

هديه (سوغات، ٲالى): د مينې او لوروني د ايجادولو او د گرانبت د څرگندولو لپاره، چي خلك يو بل ته كوم خيز وركوي هغه ته هديه (بخشش، سوغات، ٲالى) وايي: خو كه څوك هديه قاضى باطل مقصود ته د رسېدو لپاره قاضى ته وركړي، دې برخه كي امام صادق له ٲېغمبر صلى الله عليه وسلم داسي روايت رانقل كړى دى:

"الهدايا على ثلاثة اوجه: هدية مكافات و هدية مصنعة و هدية لله عز و جل"^(۲) يعنى هديه دري صورته لري. يوه د انعام او سوغات ٲه صورت، بله هديه د رشوت ٲه صورت درييمه هديه د خداى تعالى لپاره.

۱- د مكافات هديه: له امام صادق رحمة الله عليه روايت دى، چي نبي صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: "نهادوا و تحابوا"^(۳) يعنى يو بل ته هديي وركړئ، چي مينې موزياتي شي او ابن عساكر له عائشه رضي الله عنها

۱. نيل الاوطار ج ۴ / ۲۲۸.

۲. كنز العمال ج ۲ / ۱۱۰.

۳. كنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

روایت کړې دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "تهادوا، تزدادوا حبا"^(۱) یو بل ته هدیې ورکړئ، چې یو بل باندې مو گرانست زیات شي.

۲- د مصانعي هديه: يعنې د طرفينو سازش د يوه داسې باطل کار ته د رسېدو په قصد، چې قانوني ممانعت ولري. د رشوت په صورت سرته رسېږي او (فرهنگ نوین) مصانعه د رشوت په معنا ترجمه کړې ده ځکه، چې دا ډول هديه د رشوت شبيهه يا په خپله رشوت دی، چې صورت يې په نوم کې يو له بله توپير لري، خو د نوم تغيير د ماهيت په تغيير کې د اشياوو او د هغو په احکامو کې به تاثير نه لري.

دا ډول هديې په مرکزو، مؤسسو، سازمانو کې، چې حکومتي مسئولیتونه لري په هغو کې سرته رسېږي، د دې ډول هديې په برخه کې له نبی صلی الله علیه وسلم روایتونه را نقل شوي دي، چې له هغې جملې "هدية الامراء غلول"^(۲) يعنې امرانو ته هديه ورکول خیانت دی او "هدايا العمال سحت"^(۳) د دولت کارمندانو ته هديه ورکول حرام دي او "هدايا العمال حرام کلها"^(۴) يعنې هغه هديې، چې د دولت کارمندانو ته ورکول کېږي، ټولې حرامې دي. د

۱. کنز العمال ج ۲ / ۲۲۲.

۲. جواهر الکلام ج ۲۲ / ۱۴۷.

۳. کنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

۴. بیهقي، سنن کبری ج ۱۰ / ۱۳۸.

دغو روایتونو په اساس فقهاوو په دا ډول هدیه د حرمت حکم کړی دی او عموماً هغه رشوت یا د رشوت حکم کې بولي.

له حضرت علي رضي الله عنه روایت دی، چې: "اخذ الامر الهدية سحت و قبول القاضي الرشوة كفر"^(۱) یعنی امرانو ته هدیه اخستل حرام دي او قاضي ته د رشوت قبول کفر دی.

د رشوت او مصانعي توپیر:

رشوت یو ډول معامله او قرارداد دی، چې د راشي او مرتشي ترمنځ، چې راشي د رشوت په ورکولو قرارداد کوي او مرتشي (قاضي یا عامل) به د هغه په نفع حکم کوي او باطل کار کوي. او مصانعه هدیه کې قرارداد نه وي خو اصلي هدف یې دا وي، چې د قاضي یا عامل توجه ځان ته مایله کړي، چې خپل باطل منظور ته ورسېږي.^(۲)

فقهاوو مصانعه هدیه حرامه او د رشوت په حکم کې گڼلې ده، ځکه چې منظور یې په کې د قاضي د توجه جلبول وي، چې د هغه په نفع حکم وکړي.

په فتح الباري کې راغلي دي چې: "الذین یهدی لا یخلوا ان یقصدون المهدی الیه او عونہ او مالہ" یعنی څوک، چې هدیه ورکوي دغه درې هدفونه لري:

۱- چې هغه ځان ته دوست کړي.

۱. کنز العمال ج ۲ / ۱۱۲.

۲. مسالک الافهام ج ۲ / ۴۰۲.

۲_ کومک او مساعدت ورسره وکړي.

۳_ يا غواړي د همدې هديې په مقابل کې لا زيات مال په لاس راوړي نو غوره هديه هماغه لومړی ډول ده، چې د مسلمانانو په منځ کې دوستي پيدا شي، او دريم ډول هديه جايزه ده او دوه يم قسم هديه پر دوه ډوله ده :

۱_ چې هديه د کومک په اطاعت او د ثواب کار په قصد وي دا مستحب ده.^(۱)

قدامه وييلي دي : "هو لا يقبل هدية لان الهدية يقصد بها فى المغالب استعانة قلبه ليعتنى به فى الحكم فتنبه الرشوه"^(۲) يعنې قاضي نه شي کولای، چې هديه قبوله کړي؛ ځکه، چې له هغو يې قصد دا وي، چې د قاضي زړه په لاس راوړي، چې د ده په نفع حکم وکړي او دا د رشوت غوندې ده.

او مسروق رحمه الله وييلي دي : "اذا قبل القاضي الهدية اكل السحت"^(۳) يعنې که قاضي هديه قبوله کړي حرام يې خوړلي دي او که چا مخکې له قضا هديه ورکوله وروسته له قضا هم هغه قبلولې شي خو غوره دا ده، چې له تهمت ساتلو لپاره هديه قبوله نه کړي، چې د رشوت خوړلو له تهمت په امان پاتې شي. له امام ابو حنيفه رحمه الله تعالى عليه او له يارانو يې روايت دى، چې: قاضي ته به ذکر شويو اوصافو د هديې قبولول مکروه دي نه حرام.

۱. فتح الباري فى شرح صحيح البخارى ج ۵ / ۱۳۹.

۲. المغني و شرح الكبير ج ۱۱ / ۲۳۷.

۳. المغنى و شرح الكبير ج ۱۱ / ۴۳۷.

او په مواهب الخلیل کې راغلي دي، چې: علماء د هدیې قبلولو په کراهت کې اختلاف نه لري، او دا د امام مالک رحمة الله علیه نظر هم دی.

همدې کتاب کې راغلي دي، چې: "لا يحوز لهم قبول الهدية من احد الحضمين مادامت الحكومة ما بينهما"^(۱) یعنی قضاوت او کارمندانو ته د دعوی له دواړو خواوو د هیچا هدیې جواز نه لري، چې دعوی یې ورسره دائره او دوران لاندې وي؛ ځکه، چې دا هماغه رشوت دی.

ابن ابی الحدید نقل کړی دی، چې یوه سړی حضرت عمر رضي الله عنه ته همیشه د څلور کلنې اوبنې ورون د هدیې په ډول وروړ خو یو وخت، چې له دغه سړي سره د چا دعوی ورته راغله مقابل سړي ورته وویل: زمونږ ترمنځ داسې فیصله وکړه، چې د اوبنې ورون دې جدا کاوه. عمر رضي الله عنه ویلي دي له هغې ورځې وروسته همپشه د عدل په برخه کې شکمن وم ترڅو چې ووبرېدم خپلو ټولو کارمندانو ته مې ولیکل، چې: هدیې مه قبلوئ، چې هدیې تاسو ته هماغه رشوت دی. پس له هغه مې د هیچا هدیې قبوله نه کړه.

په قضاوت اجره اخیستل:

شیخ په نهایه کې ویلي دي: غوره دا ده، چې په ټولو صورتونو کې دې قاضي د اجرې له اخستلو څخه ځان وساتي.^(۲)

۱. مواهب الجلیل ج ۸ / ۱۱۳.

۲. طوسی، نهایه رقم چاپ ص ۳۲۷.

او جواهر کې راغلي دي "و التحقيق عدم جواز اخذ العوض منه مطلقاً"^(۱) يعنې تحقيق دا دی، چې د قضاوت اجره اخستل له متخاصمينو يا له دريمگړي په عيني او کفایي هر ډول قضاوتو کې محتاج وي او که نه وي جواز نه لري؛ حکم، چې قضاوت الهي منصب دی او په هغه کې اجره اخستل جواز نه لري "قل لا اسئلكم عليه اجراً الا المؤدة فى القربى"^(۲) يعنې ووايه اى پېغمبره! چې د نبوت اجر له تاسې نه، نه غواړم غير له دوستۍ د کورنۍ مې او قضاوت يو له امورو د پېغمبرۍ دی.

په حديق کې راغلي دي، چې "والاصح المنع مطلقاً الا من بيت المال على جهة الارتزاق"^(۳) يعنې صحيح دا ده، چې په فيصلو د اجرت اخيستل مطلق ممنوع دي يعنې که له سلطان وي او که له متخاصمينو، هو که له سلطان ځنې دمصرف لپاره وي اشکال نه لري.

ځينې علماوو لکه علامه حلي ويلي دي، چې که قاضي د امام له طرفه وټاکل شي او قاضي تمکن او غني وي اجرت اخيستل په قضاوت ورته جواز نه لري، خو که قاضي محتاج وي اقرب دا ده، چې د اجرې اخيستل ورته مکروه دي.

د قاضي د ارتزاق تعريف :

۱. جواهر الکلام ج ۲۲ / ۱۱۲.

۲. شوری / ۲۳.

۳. الحدائق الناصره ج ۱۸ / ۴۱۲.

په مفتاح الكرامه کې راغلي دي، چې: "والمراد بالرزق ما كان من بيت المال من المصالح منوطاً بنظر الحاكم"^(۱) يعنې رزق عبارت له هغه خيز دی، چې اسلامي حاکم يې له بيت المال نه د مصالحو لپاره لگوي، چې اندازه يې د حاکم په نظر پورې اړه لري.

ثاني شهيد ويلى دي: "اما الارتزاق فمنوط بنظر الحاكم لا يقدر بقدر"^(۲) يعنې ارتزاق د حاکم په نظر پورې اړه لري، ټاکلى مقدار او اندازه نه لري.

د اجورې او رزق (تنخوا) توپير:

د اجورې او رزق ترمنځ توپيرونه په لاندې ډول دي:

- ۱- اجرت هغه مال ته وايي، چې د يوه کار د اجرا کولو لپاره ورکول کيږي او د رزق (تنخوا) په مقابل کې د کوم عمل اجرا کول شرط نه وي.
- ۲- رزق د حاکم نظر پورې اړه لري او اجرت د معاملي طرفينو پورې اړه لري.
- ۳- اجرت معمولاً د عقد د صيغې له اجرا سره وي او رزق (تنخوا) سره د عقد صيغه نه وي.
- ۴- ارتزاق له بيت المال تامينيږي او اجرت له شخصي مال ورکول کيږي.
- ۵- په رزق کې نياز او احتياج د مرتزق شرط دی خو اجرت داسې نه دی.

د قاضي د ارتزاق حکم:

۱. حسيني عاملی، مفتاح الكرامه ج ۴ / ۹۷.

مسالك الافهام ج ۳ / ۸۴.

د قاضي د ارتزاق د جواز په برخه کې د اسلام د ټولو علماوو ترمنځ کوم اختلاف نشته. طوسي په مبسوط کې د قاضي د ارتزاق د جواز دليل د علماوو اجماع ښودلې ده او ويلي يې دي، چې: بيت المال د مسلمانانو د مصالحو لپاره دی او قضاوت د مصالحو له جملې نه، چې د هغو له ډېرو ضروري امورو ځينې دي، ځکه چې د هغې په وسيله دعوی گانې پای ته رسيږي او د خلکو حقوق ورکول کيږي، مظلوم سره مرسته کيږي او ظالم دفع کيږي.

جواهر کې راغلي دي: که د قاضي ارتزاق د حکم په عوض کې نه وي، بلکې د ده د ژوند د اړتياوو د پوره کېدو لپاره وي بيا کوم اشکال نه لري. او په تحرير الوسيله کې راغلي دي، چې: پر چا، چې قضاوت واجب عيني نه وي د ده لپاره له بيت المال ارتزاق شته دی او که د چا لپاره قضاوت واجب عيني وي، د قاضي د احتياج په صورت کې د ده ارتزاق له بيت المال جائز دی او د قاضي د غنا او عدم احتياج په صورت کې له اشکال خالي نه دی، که څه هم اقوي لوری يې د ارتزاق جواز دی.

نو د قاضي د فقر په صورت کې چې قضاوت ورته متعين وي او که نه وي ارتزاق يې له بيت المال جواز لري او ويلي يې دي: "فالظاهر جواز الارتزاق مع الفقر مطلقاً سواء تعين عليه القضاء ام لا"^(۱) يعنې محتاج قاضي ته په

ظاهره له بیت المال ارتزاق جواز لري، قضاوت ورته متعین وي او که نه وي.
په دې دلیل:

قاضي د مسلمانانو په امور او مصالحو همت کوي او د بیت المال لگښت
اصولاً د مسلمانانو د مصالحو لپاره دی لکه قضاء، د قرآن تعلیم، اذان او ...
نور که شارع له بیت المال د ارتزاق جواز ورنه کړي قاضي په عصر او حرج
لتاریزي او په اسلام کې کوم حکم، چې د عسر او حرج موجب شی نشته او
سربېره پر دې د لطف له مخې په شارع مقدس لازم دی، چې د ارتزاق اجازه
ورکړي، که نه امکان لري، چې قاضي د تنگ لاسی لامله لاس په رشوت او
اجرت اخیستلو پورې کړي او د امیر المؤمنین د مشهورې مکاتبې په دلیل
چې د اوبن مالک ته یې دستور ورکړی و، چې قضاو باندې مالي توسعه
راولئ چې د رشوت اخیستلو بهانه ورته پیدا نه شي.

www.majid.ir
0777 400 116

د اهل سنت فقهاوو له نظره د قضاوتو ارتزاق :

ابن قدامه په معني کې راوړي دي، چې: "يجوز للقاضي اخذ الرزق"^(۱) يعنې د قاضي لپاره له بيت المال رزق اخستل جواز لري او اکثرو لويانو يې جواز صحيح گڼلی لکه قاضي شريح ابن سيرين، شافعي او د اهل علم اکثرو علماوو.

بل دليل دا، چې دويم خليفه زيد بن ثابت په قضاوت وټاکه. ده ته يې له بيت المال مصرف وټاکه او د ده په وخت کې قاضي شريح ته له بيت المال نه په هره مياشت کې سل درهمه ټاکل شوي وې او کله يې، چې عمار د کوفې د حاکم په توگه وټاکه او عثمان بن حنيف او ابن مسعود يې په قضاوت مقرر کړل، له بيت المال يې هره ورځ يو مږ (گوسفند) ورته مصرف وټاکه، چې نيم به يې د عمار او نور نيم به يې د عثمان او ابن مسعود وو او کله يې، چې معاذ بن جبل او ابي عبيده شام ته ولېږل هغوی دواړو ته يې وليکل: په خلکو کې د دوی په څېر صالح خلک قضاوت ته نه پيدا کېږي. له بيت المال څخه دوی ته کافي مصرف ورکړئ.

په مواهب الجليل کې راغلي دي: "اما الارتزاق من بيت المال، فان من تعين عليه القضاء و هو غنى عن الارتزاق فانه ينهى اخذ العوض على القضاء"^(۲) يعنې که قاضي ته قضاوت ټاکل شوی وي او دې مصارفو ته اړتيا نه لري نو

۱. المعني و شرح كبير ج ۱۱ / ۳۷۲.

۲. مواهب الجليل، ج ۸ / ۱۱۳.

د حکم مقابل کې عوض اخیستلو نه منع دی، خو مفهوم د دوی د فرمودو داسې دی، چې که قاضي د رزق اخیستلو ته محتاج وي باید رزق اخیستل یې له بیت المال منع نه وي.

شمس الدین سرخسی له حنفي فقهاوو ستر فقيه، د قاضي لپاره له بیت المال ارتزاق جائز گڼلی او د دوم خلیفه عمل یې بهترین او غوره دلیل بللی ویلي یې دي:

"عن عمر بن الخطاب انه كان يرزق سليمان بن ربيعة الباهلي عن قضاء كل شهر خمس مائة درهم"^(۱) یعنی دوم خلیفه سلیمان بن ربیعہ باهلی ته د ده د قضاوت لپاره هره میاشت پنځه سوه درهم له بیت المال مصرف ورکول او د خلیفه دا کار غوره دلیل دی پردې چې:

امام له بیت المال نه د قاضي مصرف تامینوي او قاضي، چې هر خومره سروتمند وي خپل مصرف او د خپل عیال مصرف له بیت المال نه اخیستلای شي، هو که د ثروتمندی په صورت کې خپل مصرف له بیت المال وانه خلی د ده لپاره بهتر او غوره دی، په دې دلیل، چې خدای تعالی فرمایلي دي "و من كان غنيا فليستعففه"^(۲) سربېره پر دې خپله خلیفه له بیت المال مصرف اخیسته لکه، چې صحابه وو کرامو اول خلیفه ته له بیت الماله مصرف وټاکه او دوه یم خلیفه هم له بیت الماله مصرف اخیسته.

۱. سرخسی، المبسوط ج ۱۲ / ۱۰۳.

۲. النساء / ۲.

د رشوت کرغېرن اثرات :

د رشوت خوړلو موضوع یو سترافت دی، چې له ډېرو پخوانیو زمانو یې نړۍ کې سرایت کړی او په شدت سره مخ په خپرونه کې دی، د رشوت خوړل اجتماعي عدالت له منځه وړي، قوانین له تطبیق کولو پاتې کوي، ظلم، حق تلفي، بې عدالتي، تبعیض او داسې نور کرغېرن کارونه په ټولنه کې ثبتوي او مرتکبین یې په کبیره گناه اخته کوي. له دې امله د اسلام سپېڅلی مقدس دین رشوت خوړل سخت تقبیح او محکوم کړي دي. ځکه اوس په نړۍ کې دغه بد عمل رسوا او تقبیح شوی دی او د هر چا په نظر کې یې له بد نوم نه کرکه کیږي. خو د رشوت چلوونکو ناولو گناه گارانو د رشوت خپروولو لاس نه دی اخیستی. هغوی د رشوت له بوین نوم تېر شوي اوس یې د نورو نومو په ترڅ کې د ځان او هم د بل د غولونې او ټگۍ په توگه سرته رسوي او هغه داسې، چې رشوت خوړونکی او رشوت ورکوونکی له نورو نومونو لکه هدیه، سوغات، ډالی، تعارف، حق الزحمه، د حساب حق، د لارې کرایه، د وخت اجوره، انعام او داسې نورو گرو او تورو نه استفاده کوي او ځانونه په ناپوهۍ کې اچوي. له دې، چې هیڅکله په هېڅ صورت د رشوت د نوم تغیر په نورو ذکر شویو ډول نومونو د هغه په ماهیت کې تغیر نه شي راوستلای.

د هدیې په برخه کې د "اشعث بن قیس" قصه د پند وړ ده، چې د علي رضي الله عنه په محکمه کې یې چا سره دعوا لرله نو پر هغه د بریالیتوب لپاره یې رشوت کې د علي رضي الله عنه کور ته یو لوبښی له خوږې حلوا ډک وروړ او

نوم يې پرې هديه کېښود، نو علي رضي الله عنه سخت په غوصه شو. ويې ويل: دغه حلوا مې داسې بده راغله لکه مار چې په کې لارې يا زهر اچولي وي. وييلې يې دي، چې پوښتنه مې ترې وکړه: دا صله ده که زکات يا د خداى تعالى د رضا لپاره؟ وويل: دا هديه ده. ما ورته وويل: ته غواړې، چې ما د خداى تعالى له دين واړوې؟ زما دې په خداى لوړه وي که اووه اقليمه او هر هغه څه، چې اسمانونو لاندې دي ما ته راکړې، چې له خداى جل جلاله نافرمانې وکړم او د ورېشې پوټکى د مېرې له خولې په ناروا کش کړم، هيڅکله به داسې ونه کړم!^(۱)

اسلام د دې لپاره، چې قاضي په پټه به رشوت لټا نه شي، داسې لارښوونه يې کړې ده، چې قاضي ته نه ښايي بازار ته لار شي خو، چې د ده په تلولو، چې له کوم دکان څه شى اخلي د هغه په نرخونو اثر ونه لوېږي او په قضاوت کې د تحفيف کوونکي طرفداري ونه کړي.

رشوت لکه، چې د مخه هم اشاره ورته وشوه د اجتماعي عدالت مهمه مانع او د ټولني مهلکه ناروغي ده، چې د هغه په توگه رشوت چلوونکى منحرف افراد د خپلو چټلو مقاصدو سرته رسولو لپاره په حرام رشوت قانون ماتوي. څرنگه، چې په پټه اجراء کېږي له دې کبله تر اوږدې مودې پورې سرته رسېږي او د ډېرو مفاسدو لکه ظلم، بې عدالتي، دروغ، چل، ټگي، غلا او نورو گناهو موجب کېږي؛ نو د رشوت دا ډول بدو تاثيرونو اچولو د مخنيوي او له

۱. نهج البلاغه خطبه ۲۲۴ ترجمه دكتور سيد جعفر سهيدي، د عدالت له مجلې د لسم کال ۴۹ گڼه لړم ۱۳۸۷ د فضل الله احسان له دري ليکنې لنډيز او ژباړه.

منځه وړلو لپاره هر عاقل په تعمق د ایندې سنجولو او له رشوت د بچې او روغې ټولنې جوړولو په مقصد د دې خطرناکې ناروغۍ مخنیوي ته په نصیحت، تبلیغ، مسؤلو مقامو ته په اطلاع ورکولو، نیولو او داسې نورو وسایلو وړودانگي مبارزه او مجادله ورسره وکړي خو د رشوت په امحا عدالت او قانون مندي په ټولنه کې بېرته رینسې وزغلي، وده وکړي او له رشوت خالي روغه ټولنه وروزل شي.

د رشوت د گناه خپرنه:

د رشوت او د هغه له مفاسدو گناه له دوه اړخو د خپرې وړده. یو اړخ یې شخصي او فردي دی، چې مرتکب یې د خدای تعالی د غوصې لعنت او غضب مورد گرځي (العیاذ باللّه) لکه، چې په اسلامي معتبرو منابعو کې راغلي دي:

"العنة الله على الراشي والمرتشي" یعنی رشوت ورکوونکی او رشوت اخیستونکی د خدای تعالی له رحمت څخه لیرې دي او "لعن رسول الله الراشي والمرتشي" یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم رشوت ورکوونکی او رشوت اخیستونکی باندې لعنت کړی دی.

او "الراشي والمرتشي و الماشي بينهما ملعونون" یعنی رشوت ورکوونکی او رشوت اخیستونکی او هغه څوک، چې د دوی ترمنځ ځي د خدای تعالی له رحمت لیرې دي.

او په نړۍ (دنیا) کې به هم د رشوت له وضعې آثارو په امن کې نه وي ځکه، چې زموږ د مسلمانانو په گروهه (عقیده) د حرام مال په خوړلو، چې د انسان په وینې، غوښې او پوستکي کې گډېږي د انسان په روحي او معنوي تربیه او روزنه بد اثر کوي او د انسانیت له مسیر د انحراف موجب گرځي.

رشوت د متوالي نسلونو په روزنه او تربیه د نامطلوبې وضع اثر کوي، داسې، چې د هر انسان نطفه له حرام مال جوړه وي، غوښه، پوستکي او هډوکي یې له حرامو رشد کوي او هغه وجود، چې ثمره یې حرام مال وي هغه معنویت او اخلاقو ته هیڅ تمایل نه لري.

دا ډول انسان د مسخ شوي غوندې وي، چې له خپل طبعي او فطري مسیر وتلی وي او په خلاف د طبعي مسیر یې گام پورته کړی وي. د دوی په برخه کې پېغمبر صلی الله علیه وسلم داسې فرمایلي دي:

"کل لحم نبت عن الحرام فالنار اولی به" یعنې هره غوښه، چې له حرامو توکېدلې وي اور ورته ډېر مناسب دی او فرمایلي یې دي:

"ان اخوف ما اخاف علی امتی من بعدی هذه المكاسب الحرام و اشهوه الخفیه و الربا" د رشوت د گناه د مفسدو لومړی اړخ، چې انفرادي لوری په کې څېړل کېده په همدې ځای پای ته ورسید.

اوس د رشوت د گناه د مفسدو په دویم اړخ، چې اجتماعي برخه احتوا کوي د هغې په څېړلو پېل کوو. د رشوت د گناه او مفسدو د دې اړخ څېړنه په مراتبو زیات اهمیت لري او د رشوت مسئلې ته زیاته توجه له همدې اړخه ده، ځکه چې رشوت د ټولنیز نظام روغ اقتصادي بنیادونه او ټینګ پېوندونه

سسټوي، د بدو او ناوړو اړيکو د خورولو او د ذلت، خواری، فريب او ظلم رواجولو موجب کيږي.

د رشوت مخنيوی :

د رشوت د مخنيوي لومړنی عامل د خپلې صفا مسلماني، تقوا، حيا او شرم دی. هر مسلمان په هره دنده کې، چې وي او خپله ټيکه ټينگه عقیده او تقوی ولري، د پردي مال اخيستل يا ترې کومه استفاده کول حرام او د اور سکروتيې گڼي، د رشوت ورکونکي مجبورول په رشوت ورکولو او د هغه له ازار او ښېراو وډارېږي، په ټولنه کې د رشو خور نوم په يادولو شرمېږي، له خپلې علمي، اسلامي دندې لکه قضا، معلمي، څارنوالي، خطابت... يا له خپلې ښې لکه پگړۍ، چين، رېږه يا د خپلې کورنۍ له درانه نوم لکه سيد، پلانی ځی، پلانی خېل، پلانی زوی، پلانی پلار حيا ورځي او له ټولو مخکې له خپل خدای جل جلاله سره ژمنه کوي، چې ته رازق يې، ته څوک بې روزۍ ورکولو نه پرېږدی ما به هم نه وړې کړې او نه ترې او نه به مې حيران او محتاج کړې، بلکې له رشوت ژغورنې او تقوی به مې لا د شتمنۍ چاره او سبب وکړی، او که هيڅ رانه کړې بيا هم چې رشوت دې حرام کړی که هغه وخورم د سزا وړ گرځم او ستا د سزا په دنيا او آخرت کې هيڅ توان نه لرم او هيڅوک يې توان نه شي لرلې؛ نو که روزی کې مې کمی راشي، ولږه به راشي او هغه ولږه تېرول د رشوت له سزا راکولو په مراتبو ښه دي، نو چې وړې شم دا ښه دی له دې، چې دنيا کې د رشوت خور نوم ولرم يا ونيول شم يا بندي يا

طرد يا توبيخ شم او په آخرت ستا لوی ذات ته سر تیتې او په جزا محکوم او په عذابو اخته شم (استعفرالله). زما خېښتنه ته مو له ناروا کړنو وساته د دنیا او آخرت له عذابو ژغورنه را په برخه کړه. رشوت عموماً دولتي چارو کې منځته راځي د بې شرم او بې حیا، بې تقوا او خدای تعالی نه د نه و پرېدونکو لپاره د دولت له خوا څو کړنې په کار دي.

یو دا، چې د دولت د کم رتبه کارمند او مزدور کار د میاشتنیو اړتیاوو لگښت و سنجول شي، چې په سبا نارۍ، غرمه نارۍ او ماښامنی یې څومره پیسې لگيږي. د جامو، ترانسپورت، اوبو، برېښنا، سون، د کور کرایه او کور یې څومره کیږي. د بستري، ناروغيو د تداوي، د ماشومانو د تعلیم او داسې نورو اړتیاوو یې څومره کیږي. د هغو مجموعه د معاش په نوم ورکړي او له هغوی د پورته رتبو او درجو خاوندانو ته یې په تناسب معاش لوړ ورته وټاکي.

بل دا، چې د رشوت اخیستونکو لپاره داسې قانون جوړ شي، چې نه رشوت ورکونکی په رشوت ورکولو و توانيږي او نه رشوت اخیستونکی هغه واخیستلی شی او نه څوک په کې د واسطه کېدلو توان ولري. بل دا، چې د رشوت د مخنیوي د قانون د تطبیق څارنه وشي.

د اسلام مقدس دین کې هغه گناهونه، چې ټولنیز اړخونه لري او مهلک ضررونه یې ټولني ته رسېږي تر هغو گناهو، چې فردي جنبه لري شدید او سخت نهی او منع شوي دي؛ ځکه، چې په دا ډول گناهو کولو د ټولني مصالح خطر کې ولویږي او د خلکو د مذهبي روحیه د اهانت له نظره خدای

تعالی سره د کفر غوندي بنودل شوې ده. "و اما الرشا فی الحکم فهو الکفر بالله العظیم"^(۱) یعنی رشوت له لوی خپښتن تعالی سره د کفر په حکم کې دی.

دغه الفاظ د رشوت د گناه لپاره دي او رابښي، چې رشوت عامل عملاً خدای تعالی سره کفر کې اخته کېږي. دلته او داسې نورو ځایو کې له کفر مراد د گناه شدت او غلظت دی، نه عقیدتي کفر، بلکې کفر ترې مراد دی. یعنی هغسې، چې عقیدتي کافر د اسلام احکامو ته پابندي نه لري رشوت اخیستونکی، چې اسلامي عقیده هم لري، حرمت د رشوت، چې یو اسلامي حکم دی نادیده نیسي، څرنگه، چې د رشوت کلمه د لفظ د دلالت له نظره پراخه معنا لري نو د هغې په مورد کې اختلاف دی. له دې امله ضرور ده، چې معنایي بیان شي، چې دې برخه کې مختلفو پوښتنو ته ځواب ورکړ شي. نو دا بیان د رشوت د لغوي او اصطلاحي معنا عنوانو لاندې مطالعه او هلته مراجعه وکړئ.

د رشوت خور سزا :

د رشوت اثبات او سزا:

د رشوت سزا له څو لارو کېږي :

۱- د دوه شاهدانو په توگه، چې دوی په خپل شهادت کې صادق وي، که د قضا په مجلس کې د رشوت شاهدي ورباندې ووايي رشوت پرې ثابتېږي.

۱. شیخ حر عامل، و سای الشیعه ج ۱ ص ۹۲ (مجله ماه نامه عدالت لسم کال شماره مسلسل ۲۹ / عقرب / ۱۳۸۱، د فضل الله احسان لیکنه.

۲- د یوه نر او دوه ښځو په شهادت یا د یوه نرد مدعي له قسم سره رشوت ثابتېږي؛ ځکه، چې د رشوت جرم سربېره پر دې، چې معنوي او بدني جرم دی مالي جرم هم دی نو د اثبات روش یې همدا دی.

۳- په خپله د رشوت اخیستونکي اقرار، چې د رشوت په اخیستلو اقرار وکړي.

۴- قرائن، چې د قاضي د رشوت په اخیستلو دلالت کوي، لکه د بې مېړه ښځې حامله کېدل، چې د دې په زنا کولو قرینه ده یا لکه له خولې د شرابو د بوي راتلل، چې قرینه یې د شرابي په شراب خوړلو قرینه ده. د رشوت خور سزا :

د رشوت سزا حدودو کې نشته، بلکې تعزیراً اجرا کېږي، چې په شرع کې خاصه اندازه نه لري، بلکې د سزا اندازه یې د کمیت او کیفیت له پلوه د قاضي رای ته مفوضه ده، چې په عقلي او نقلي معیارونو یې د زمان او مکان په نظر کې نیولو سره په رشوت متهمو اشخاصو ته ټاکي او څرنگه، چې تعزیر مالي او بدني دواړه اړخونه لري له دې امله د رشوت خور سزا په لاندې ډول ورکول کېږي.

۱- جېل.

۲- د تاوان ورکول.

۳- د هغو مالو مصادره، چې په رشوت کې یې اخیستی دی.

۴- له وظیفې عزل.

۵_ په درو وهل.

۶_ له مالي او سياسي... حقوقو محرومېدل.

۷_ د هروخت او هر مکان له شرعي او اصولي قانون سره سم مجازات.

www.melitahrik.com
0777 400 116

ماخذونه

۱. القرآن الکریم.
۲. ابی بکر احمد بن الحسین بن علی البیهقی (۴۵۸ھ) السنن الکبریٰ طبع بپروت کال ۱۴۲۴ھ ق ۲۰۰۲ م.
۳. جارالله محمود بن عمر الزمحری (الفائق فی غریب الحدیث) دریم چاپ دارالفکر کال ۱۳۹۹ھ - ۱۹۷۹ م.
۴. ده خدا علی اکبر لغت نامه ده خدا ج ۸/۲۰۹ (۱۲۰۹/۸)
۵. ابن منظور ابی الفضل جمال الدین لسان العرب ماده / شاج ۴.
۶. سرخی ابی بکر محمد بن احمد بن ابی سهل شمس الآئمه (المبسوط) طبع کراچی کال ۱۴۰۷ھ ق - ۱۹۸۷ م.
۷. سید علی ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل انتشارات ال بیت.
۸. صفی پور منتهی الارب ج ۱/۴۵۱ د عدالت میاشتنی مجله لسم کال شماره (۷۱) کال ۱۳۸۷ م.
۹. طرحی فخر الدین - مجمع البحرین ج ۱/ ۱۸۴.
۱۰. ابی الفرج عبدالرحمن بن علی بن الجوزی (غریب الحدیث) طبع بپروت کال ۱۴۰۵ھ ق ۱۹۸۵ م.

۱۱. ابی محمد عبداللہ بن احمد بن محمد بن قدامہ المقدسی (م ۵۴۱-۲۲۰ھ) المغنی طبع قاہرہ کال ۱۴۰۲ھ- ۱۹۸۲م.
۱۲. العسقلانی ابن حجر (۷۷۲-۷۵۲) فتح الباری شرح صحیح البخاری، طبع دارالفکر کال بی معلوم نہ دی. د چاپ کال ۱۹۲۵م.
۱۳. ابی محمد علی بن احمد بن سعید بن حزم (م ۴۵۲ھ) د المحلي، ج ۱۵۷/۹ طبع بیروت کال معلوم نہ دی.
۱۴. الفروز ابادی قاموس المحيط.
۱۵. قمی شیخ عباس سفینة البحار ج ۳/۳۲۰.
۱۶. محقق کرکی علی بن الحسین جامع المقاصد فی شرح القواعد انتشارات البيت ج ۴/۲۵.
۱۷. المتقی علی بن حسام الدین الہندی (م ۹۷۵ھ) کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال پنخمة طبع بیروت کال ۱۴۰۵ھق - ۱۹۸۵م.
۱۸. شیخ محمد بن الحسن مسائل الشریعہ ترجمہ و مسائل الشیعہ اسلام آباد کال ۱۴۲۱ھق.
۱۹. محمد بن علی شوکانی (نیل الاوطار من حدیث سید الخیار بیروت ج ۱/۲۱).
۲۰. المدائنی عبدالحمید بن ابی الحدید (شرح نہج البلاغہ) طبع دارالاحیاء کتب العربیہ کال ۱۳۵۸ھق- ۱۹۲۷م.
۲۱. موسوی سید عبدالکریم اردبیلی فقہ القضاء طبع او کال بی معلوم نہ دی.
۲۲. مہدی تراقی جامع السعادات ج ۲/۱۲۵-۱۲۲.
۲۳. نجفی اصفہانی محمد حسن - جواهر الکلام - ج ۴/۵۲۲.

www.melitahrik.com
0777 400 116

د بناد نور تالیفات

۱. د یوولسم ټولګي تفسیر د لیسو لپاره، ۱۲. توضیح المیراث، د سترې محکمې چاپ د پوهنې وزارت.
۲. د نهم ټولګي تفسیر د لیسو لپاره، چاپ د پوهنې وزارت.
۳. خیر الکلام، د لس زره ټوکه چاپ امر.
۴. لنډ بیان د سورتونو د قرآن.
۵. قرآن پوهنه د خوست شیخ زائد او د نگرهار پوهتونونو چاپ.
۶. د قرآن اعجاز.
۷. لغات القرآن.
۸. نبوت او سیرت د افغان پوهنتون چاپ.
۹. د اصول حدیث منظومه.
۱۰. د غزواتو احادیث له بخاري نه.
۱۱. ټاکلي احادیث.
۱۲. د قرآن ریڼا.
۱۳. د قرائت امامان.
۱۴. ترجمه، تفسیر او تاویل.
۱۵. جبار خېل تفسیر ناسخ او منسوخ، د پوهنې مطبعې چاپ.
۱۶. توضیح المیراث، د سترې محکمې چاپ.
۱۷. میراث نامه، د سترې محکمې چاپ.
۱۸. روزه، د حج او اوقافو وزارت چاپ.
۱۹. "د بنحو د حقوقو د مساوات څېړنه" د خوست د مطبعې چاپ.
۲۰. حج نامه.
۲۱. حج پوهنه.
۲۲. "د اسلام پنځه بڼه" د اسلامي علومو د پوهنتون د څېړنو د مرکز چاپ.
۲۳. د حضرت یاد، د پوهنې مطبعې چاپ.
۲۴. جمال نامه، د کابل پوهنتون لخوا چاپ.
۲۵. بناد ژوند.
۲۶. د حصارک سوغات.
۲۷. ښکلي اشعار.
۲۸. د حصارک فلکلور لومړی ټوک، چاپ.
۲۹. د حصارک فلکلور دوه یم ټوک، چاپ.
۳۰. د اسلام تاریخ لومړی برخه ۱۳ ټولګیو مدرسو ته چاپ.

۳۱. د اسلام تاریخ دوه یمه برخه ۱۴ ټولگیو ۴۷. خطبه.
مدرسو لپاره. ۴۸. د تمبکو زهر.
۳۲. پښتو ادبیات د مدرسو ۱۳ ټولگیو ته ۴۹. روغ صورت.
چاپ. ۵۰. صحت او عبادت.
۳۳. پښتو ادبیات د مدرسو ۱۴ ټولگیو ته ۵۱. د ښځې زړه سواندی حال
چاپ. ۵۲. کوچی او گلالی.
۳۴. دري ادبیات د مدرسو ۱۳ ټولگیو ۵۳. لنډۍ
لپاره. ۵۴. ادبي فنون.
۳۵. دري ادبیات د مدرسو ۱۴ ټولگیو ۵۵. عربي لنډۍ، د پېښور اکاډمۍ پښتو
مجلې چاپ. ۵۶. ابتکار.
۳۶. عقیده پوهنه. ۵۷. د سید جمال الدین ژوند لیک.
۳۷. خدای پېژاندنه. ۵۸. صلح.
۳۸. اسلامي فرقي. ۵۹. مفقود.
۳۹. شرک پېژندنه. ۶۰. تجويد پوهنه (د سید جمال الدین
پوهنتون ته)
۴۰. یون لیک (د پېښور ایټ آباد ته) ۶۱. د نصاب الاحتساب څېړنه.
۴۱. خپلواکي پوهنه د پېښور چاپ. ۶۲. تمسک المحتسب
۴۲. خپلواکي پوهنه د پېښور چاپ. ۶۳. الشعر مقدم ام النشر.
۴۳. فلسفي درسي بنسټونه، ورغ مجله کې ۶۴. بحر القصير في العروز.
چاپ. ۶۵. پښتو مثنوي المعنوي.
۴۴. جنرال وزیر محمد گل خان، ورغ مجله ۶۶. البحث.
کې چاپ. ۶۷. د اطفالو طب، ژباړه.
۴۵. ښاد بیان ۶۸. د رسولانو فضیلت، په انگلیسي ژباړه.
۴۶. پاینیغ. ۶۹. اسلامي سیاست.

۷۰. مجله الاحكام بيوع.
۷۱. تفسير سورة النور.
۷۲. منجد القرآن پښتو عربي.
۷۳. منجد القرآن دري عربي.
۷۴. اسانه پښتو.
۷۵. د نزول سببونه.
۷۶. مالي عبادت.
۷۷. استخاره.
۷۸. اسلامي اقتصاد.
۷۹. د اسلامي تشريع تاريخ.
۸۰. اسلامي جماعتونه.
۸۱. اسلامي طب.
۸۲. اللغة العربية.
۸۳. پښتو قرئۀ الرشديه.
۸۴. الشفاء (دمول).
۸۵. لمونځ په ترجمه.
۸۶. په لمانځه كې قرائت په ناظره.
۸۷. شعر على كرم الله وجهه.
۸۸. شعر سيد جمال الدين.
۸۹. د فقه ۹۹ قاعدي.
۹۰. سوريه.
۹۱. اداري فساد.
۹۲. رشوت او قضاوت د ساپي د مركز
انټرنېټ څېړونه
۹۳. انوار القرآن و اسرار الفرقان من سورة
النساء الى آخره و الناس.
۹۴. نوى كال.
۹۵. بناد عقايد (د سيد جمال الدين
پوهنتون لپاره).
۹۶. جعفر صادق.
۹۷. د ابو ريحان البيروني د تاليفاتو د يوې
برخې بديعي صنعتونه.
۹۸. پښتو توري.
۹۹. نبوي طب.
۱۰۰. تاريخ اسلام بخش اول د ديني مدرسو
- ۱۳ ټولگيو ته د پوهنې مطبعې چاپ.
۱۰۱. تاريخ اسلام بخش دوم.
۱۰۲. عقايد نسفي د شرح پښتو ژباړه.
۱۰۳. لومړنى شعر.
۱۰۴. د پښتنو نسب.
۱۰۵. دعا.
۱۰۶. ليك ليكنې (پښتو انشاء) د ساپي
مركز كې دى.

www.melitahrik.com
0777 400 116

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**